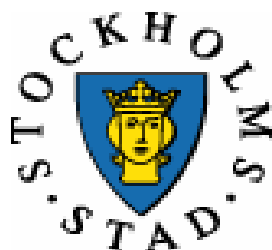

Är Stockholm en stad för alla 2010?

Funktionshinderombudsmannens årsrapport till Kommunstyrelsen

FUNKTIONSHINDEROMBUDSMANNEN (FO)

RIITTA-LEENA KARLSSON

Dnr 326-566/2010

Den 15 mars 2010

Innehåll

1	Sammanfattning	3
2	Kommunfullmäktiges inriktningsmål	5
3	Uppföljning av det handikappolitiska programmets inriktningsmål	5
	3.1 Stadens handikappolitiska program	5
	3.2 Policy och planering	6
	3.3 Tillgänglighet	7
	3.3.1 Tillgänglighetsarbete inom fackförvaltningar och bolag	8
	3.3.2 Tillgänglighetsarbete inom stadsdelsförvaltningar	16
	3.3.3 Tillgänglig information och kommunikation	18
	3.4 Ökad medvetenhet och kunskap	20
	3.5 Lagstiftning	21
	3.6 Stöd och service	23
	3.6.1 Behov av bostäder	23
	3.6.2 Behov av särskilda stödformer	25
	3.6.1 Delaktighet, inflytande och valfrihet.....	27
	Uppföljning och utvärdering	28
	3.7 Utbildning för barn, ungdom och vuxna	31
	3.7.1 Skolans tillgänglighet.....	32
	3.7.2 Elever i behov av särskilt stöd.....	33
	3.7.3 Vuxenutbildningen.....	36
	3.8 Arbete samt ekonomisk och social trygghet	38
	3.9 Familjeliv	40
	3.10 Idrott, kultur och fritid	41
	3.10.1 Idrott.....	42
	3.10.2 Kultur	43
	3.10.1 Inkludering	44
	3.11 Samarbete och samordning	45
	3.12 Personalutbildning och kunskapsinhämtning	49
	3.13 Handikapporganisationer	52
4	Redovisning av FO:s verksamhet år 2009	53
	4.1 FO:s roll och arbetssätt	53
	4.2 Information, rådgivning och vägledning	54
	Bilaga/Instruktion för Stockholms stads funktionshinderombudsman (FO)	55

1 Sammanfattning

Funktionshinderombudsmannens (FO) årsrapport till Kommunstyrelsen ska enligt den gällande instruktionen följa upp stadens verksamhet utifrån funktionshinderaspekter samt redogöra för brister och föreslå förbättringsåtgärder. Årsrapporten 2010 innehåller en uppföljning av de handikappolitiska målen som fastställdes i stadens handikappolitiska program år 2004. FO:s rapport redovisar åtgärder som har genomförts inom stadens nämnder och bolag samt redogör för brister och utvecklingsområden.

Målet att bli världens mest tillgängliga huvudstad år 2010 har varit ett ambitiöst mål. Några konkreta uppföljningsbara mål fastställdes dock aldrig vilket gör att målet inte är uppföljningsbart. Stadens förvaltningar och bolag har på FO:s begäran redovisat de viktigaste åtgärderna som har genomförts utifrån det handikappolitiska programmets inriktningsmål. Majoriteten av stadens förvaltningar och bolag efterfrågar handikappolitiska inriktningsmål som är uppföljningsbara/mätbara med adekvata indikatorer som beaktas i Kommunfullmäktiges budget och i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Den i särklass mest synbara handikappolitiska satsningen har varit ett tillgänglighetsprojekt med en årlig investering på tillgänglighetsskapande åtgärder med totalt 100 mnkr/år sedan 1999. Det är tydligt att de förvaltningar som har haft tillgång till finansiering från tillgänglighetsanslaget har redovisat mer omfattande tillgänglighetsskapande åtgärder än andra. Detta gäller trafik- och renhållningsförvaltningen, idrottsförvaltningen, kulturförvaltningen och fastighetskontoret.

Det finns ett antal bolag och förvaltningar som har redovisat fastställda rutiner för sitt tillgänglighetsarbete. Detta gäller till exempel SISAB AB, Micasa Fastigheter AB, Stockholms Stads Parkerings AB, valnämndens kansli och exploateringskontoret. Stadsdelsförvaltningarnas åtgärder handlar i huvudsak om utveckling av stöd- och serviceinsatser för personer med funktionsnedsättningar.

Det finns många åsikter om stadens tillgänglighet hos allmänheten. En del anser att det har hänt mycket under de senaste tio åren och att Stockholm är mer tillgänglig än många andra städer. Det förekommer även besvikelse över de hinder som kvarstår då inte staden anses agera i den takt som tillgänglighetsmålet förutsätter.

FO anser att förbättringar måste ske inom följande områden för att staden ska upplevas som en stad för alla:

Tillgänglighetsarbetet behöver övergå från att vara ett projekt till att bli en del av den ordinarie verksamheten inom stadens nämnder och styrelser. Detta kräver en stadsövergripande tillgänglighetsstrategi och organisation för att implementera, driva på och stödja samtliga förvaltningar i det handikappolitiska arbetet.

Eliminering av s.k. enkelt avhjälpna hinder behöver intensifieras inom stora delar av näringslivet. Det behövs en heltäckande inventering av offentliga platser samt lokaler och miljöer som vänder sig till allmänheten.

Tillgänglig kollektivtrafik förutsätter fortsatt samarbete mellan staden och berörda aktörer inom kollektivtrafiken. Kollektivtrafikens tillgänglighet är ett av de viktigaste måtten på en tillgänglig stad.

Övergripande tillgänglighetskrav behöver ställas vid upphandling och inköp för att varor och tjänster ska kännetecknas av tillgänglighet och användbarhet. Staden har genom sin storlek möjligheter att påverka marknaden, höja medvetenheten och förbättra tillgängligheten genom för avtalsområdet relevanta krav.

Utveckling av arbetsrutiner som präglas av samarbete och samordning behövs i anslutning till stöd och serviceinsatser till personer med funktionsnedsättning för att underlätta den enskildes inflytande och delaktighet i samhället.

Vision 2030

I den strategiska inriktningen för Stockholm - visionen inför år 2030¹ - framhålls en tillgänglig stad:

”Stockholm är världens mest tillgängliga stad. Internationella delegationer vallfärdar till Stockholm för att beskåda världens mest tillgängliga stad. Alla stockholmare har samma möjligheter att besöka offentliga platser, butiker/restauranger och grönområden genom att staden har satsat intensivt på fysisk och psykisk tillgänglighet i harmoni med gammal och ny arkitektur. Inga näringslokaler får bygglov utan att tillgängligheten är säkerställd. All stadens servicepersonal är välutbildad i hur personer med fysiska och/eller psykiska funktionshinder ska bemötas.”

FO anser att följande tre uppgifter är de allra viktigaste för att visionen ska bli verklighet:

- Allt nybyggt och ombyggt görs tillgängligt
- Kollektivtrafiken görs tillgänglig
- Kvarvarande brister i tillgänglighet inventeras och åtgärdas

Visionen inför år 2030 är helt i linje med budskapet i FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar. Personer med funktionsnedsättning ska kunna jämföra sina levnadsförhållanden med stadens medborgare utan funktionsnedsättning och uppnå samma grad av tillgänglighet och delaktighet som innehas av andra stockholmare.

¹ ”Ett Stockholm i världsklass – strategisk inriktning” (Utlåtande 2007:82)

2 Kommunfullmäktiges inriktningsmål

Sedan år 1999 att stadens ambition har varit att år 2010 ska Stockholm vara världens mest tillgängliga huvudstad och i princip alla fysiska hinder ska vara eliminerade. Trots det ambitiösa tillgänglighetsmålet från 1999 blev tillgänglighet för första gången en del av de övergripande politiska inriktningsmålen så sent som år 2009. Detta skedde i enlighet med förslag från Kommunstyrelsens handikappråd. Numera anges att ”Stockholm ska vara en attraktiv, trygg, *tillgänglig* och växande stad för boende, företagande och besök. Kvalitet och valfrihet ska utvecklas och förbättras och stadens verksamheter ska vara kostnadseffektiva.”²

Den statliga analysen av de handikappolitiska målen uppfyllelse har lämnats till Regeringen av Handisam³. De olika sektorsmyndigheternas rapportering visade att initiativ hade tagits och betydelsefulla åtgärder hade genomförts för förbättrad tillgänglighet. Det har skett samarbete som lett till ökade kunskaper, insikter och utvecklingsarbete. Funktionshinderperspektivet har dock inte fått önskad genomslagskraft och ansvaret för genomförandet av handikappolitiken måste slås fast på ett tydligt sätt. Det generella problemet i riket har varit en otydlig målbild. En tydligare styrning med en utveckling mot mer uppföljningsbara mål behövs.

Enligt FO är problemen på nationell nivå samstämmiga med erfarenheter från Stockholms stads handikappolitiska arbete. Målbilden måste kompletteras med konkreta mätbara mål och styrningen mot dessa mål måste bli tydlig för att tillgänglighetsperspektivet ska få genomslagskraft inom alla stadens verksamheter.

3 Uppföljning av det handikappolitiska programmens inriktningsmål

3.1 Stadens handikappolitiska program

Stockholms stads handikappolitiska program⁴ har varit ett av stadens styrdokument sedan år 2005. Programmet antogs av fullmäktige år 2004. Programmet bygger på Förenta Nationernas (FN) Standardregler⁵ och följer ambitionerna i den nationella handlingsplanen⁶. Programmet anger de handikappolitiska inriktningsmålen med siktet inställt på år 2010.

Stadens förvaltningar och bolag har på FO:s begäran redovisat de viktigaste insatserna som har genomförts utifrån handikappolitiska programmets inriktningsmål. En sammanfattning av förvaltningarnas och bolagens svar finns i kapitel ”Tillgänglighet” eller i relevanta avsnitt i denna rapport.

² ”Stimulans för Stockholm” - Budget 2010-2012

³ ”Från särintresse till ett allmänt intresse” - Handisam Serie A 2009:7

⁴ Stockholms Stads handikappolitiska program, KF 2004-12-14

⁵ FN:s Standardregler för delaktighet och jämlikhet (FN 1993)

⁶ Från patient till medborgare - En nationell handlingsplan för handikappolitiken (Prop. 99/00:79)

3.2 Policy och planering

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Stadens nämnder och styrelser ska, enligt ansvars- och finansieringsprincipen, beakta handikappaspekter i sin verksamhetsplanering. Staden ska se till att arbete med tillgänglighet och övriga frågor som berör människor med funktionsnedsättning är en naturlig del av allt ordinarie arbete”.

”Samtliga nämnder och styrelser ska i sin verksamhetsplan ange åtaganden som leder till att stadens inriktningsmål i handikappolitiska programmet kommer att uppnås. Åtagandena ska bygga på en kartläggning av de totala behoven och vara kostnadsberäknade. Åtagandena ska följas upp i samband med verksamhetsberättelse och bokslut. Åtgärder ska planeras på både lång och kort sikt med målet inställt på en tillgänglig stad år 2010.”

Beaktas de handikappolitiska målen vid verksamhetsplanering och uppföljning?

Tydliga uppdrag utifrån handikappolitisk satsning har uteblivit i stadens budgetprocesser. Redovisningar utifrån programmets inriktningsmål har uteblivit eftersom det har saknats angivna indikatorer som kan följas upp i stadens ILS-system.

Flera av stadens förvaltningar och bolag betonar betydelsen av en tydlig koppling mellan styrdokumentet och budgetarbete/verksamhetsplanering samt koppling till stadens integrerade ledningssystem.

En utvärdering av det handikappolitiska programmet har genomförts under år 2007⁷. Resultatet av uppföljningen visade bland annat att såväl stadsdelsförvaltningar, fackförvaltningar, bolag som handikapporganisation ansåg att det handikappolitiska programmet är väl genomarbetat och ställer stora krav på staden. Handikappföreningarna och stadens förvaltningar var mycket divergerande uppfattning om måluppfyllelsen eftersom mätbara mål har saknats. Flera av förvaltnings- och bolagsdirektörerna anser år 2010 att det handikappolitiska programmet stimulerat det handikappolitiska arbetet och några betonar att programmet stämmer väl överens med aktuella handikappolitiska utmaningar.

Stadens förvaltningar och bolag betonar i sina redovisningar att budgetarbetet baseras främst på kommuncentrala anvisningar. Det handikappolitiska programmet bedöms få större genomslag om kopplingen mellan de handikappolitiska målen och KF budget vore tydligare. Enligt trafikkontoret skulle ett stadsgemensamt arbetssätt/system för målformulering och uppföljning av de insatser som görs för ökad tillgänglighet förstärka stadens handikappolitiska arbete. Att införliva detta arbetssätt i det integrerade ledningssystemet (ILS) i form av exempelvis centralt fastställda indikatorer skulle skapa tydlighet i såväl uppdrag som måluppfyllelse.

Programmet anger de handikappolitiska inriktningsmålen med siktet inställt på år 2010. Stadens handikappolitiska program ska revideras under 2010. Revideringen kommer att genomföras av socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen under ledning av stadsledningskontoret och i samarbete med stadens förvaltningar och handikapporganisationer.

⁷ Uppföljning av stadens handikappolitiska program (Dnr 327-3869/2005)

3.3 Tillgänglighet

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Enkelt avhjälpna hinder för tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning på publika lokaler och på allmänna platser ska vara eliminerade senast år 2010. Som ett led i detta arbete ska tillgänglighetsplaner för den yttre miljön och för stadens offentliga lokaler upprättas senast år 2006 med inventeringar som grund och med åtgärdsplaner för att nå målet år 2010. Staden ska aktivt verka för att fastighetsägare, näringsidkare, myndigheter och organisationer senast till år 2010 eliminerar hinder för tillgänglighet till och användbarhet av lokaler till vilka allmänheten har tillträde samt för användning av allmänna transporter.” Stockholm, en stad för alla - riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö” ska följas vid alla förändringar i den yttre miljön. Staden ska införa basanpassning i nyproduktion av bostäder och lokaler och därigenom precisera de krav på tillgänglighet som finns i lagstiftning och byggregler. Tydliga tillgänglighetskrav ska inarbetas i översiktsplanen.”

Har Stockholm blivit en tillgänglig stad?

Medvetandet, intresset och aktiviteter inom tillgänglighetsfrågor har ökat sedan år 2000. Stadens långvariga satsning på tillgänglighetskapande åtgärder har gett resultat särskilt inom gatu- och parkmark samt inom idrotts- och kulturverksamheter.

En övergripande tillgänglighetsstrategi med en stadsövergripande pådrivande organisation behövs för att stödja stadens samtliga nämnder och styrelser i tillgänglighetsarbetet i linje med ambitioner i ”Vision 2030- Ett Stockholm i världsklass”.

Fortsatt samarbete med landstinget är viktigt för att uppnå målet med tillgänglig kollektivtrafik som är en viktig del av upplevelsen av en tillgänglig stad.

Det behövs en plan för eliminering av de så kallade enkelt avhjälpna hinder.

Stadens upphandlings- och inköpsrutiner måste beakta tillgänglighetsaspekter.

Åtta kriterier för tillgänglighetsarbete

Regeringen har under 2008 i samverkan med Sveriges kommuner och landsting (SKL) tagit fram en strategi⁸ för hur målen för tillgänglighet ska nås fram till år 2010. Frågan om bristande tillgänglighet som en form av diskriminering utreds inom regeringskansliet. Förslag till eventuella lagändringar beräknas komma under våren 2010.

Handisam⁹, har ett regeringsuppdrag att stödja kommunernas och landstingens tillgänglighetsarbete genom att utveckla och förankra metoder för uppföljning. Handisam och SKL¹⁰ har utvecklat en webbaserad tjänst www.e-verktyget.se. Uppgifterna redovisas utifrån de åtta kriterier som har fastställts av Handisam och som kännetecknar ett framgångsrikt tillgänglighetsarbete i Sveriges kommuner:

⁸ ”Enkelt avhjälpna” – Strategi för genomförandet av tillgänglighetsmålen i nationella handlingsplanen för handikappolitiken (S 2008:035).

⁹ Handisam - Myndigheten för handikappolitisk samordning

¹⁰ Sveriges Kommuner och Landsting

1) Policy/Handlingsplan, 2) Ansvar, 3) Budget, 4) Samverkan med handikapporganisationer, 5) Upphandling och inköp, 6) Fysisk miljö, 7) Kommuninformation och kommunikation och 8) Arbetsgivare.

Stockholms stad är en av landets kommuner som redovisar sitt arbete med tillgänglighetsfrågor på "E-verktyg" där Sveriges kommuner och landsting kan göra jämförelser. Stadens uppgifter publiceras på E-verktyget av Tillgänglighetsprojektet och av FO.

Strategi för tillgänglighetsarbete efter år 2010

Trafikkontoret föreslog trafik- och renhållningsnämnden att stadens tillgänglighetsarbete fortsätter efter 2010 enligt de riktlinjer som anges i kontorets tjänsteutlåtande¹¹. Trafikkontorets understryker den avgörande vikten av att ansvaret för att säkerställa tillgänglighet åvilar de nämnder och bolagsstyrelser som har investeringsansvaret inom olika områden. Ansvaret för stadens tillgänglighetsarbete får inte hänskjutas enbart till trafikkontorets Tillgänglighetsprojekt.

Kontoret föreslår därtill att en övergripande, samordnande funktion bildas med ett tydligt uppdrag och mandat för att kunna arbeta effektivt med samordning av hela stadens tillgänglighetsarbete. För att följa och styra tillgänglighetsarbetet bör en stadsövergripande styrgrupp bestående av förvaltnings- och bolagschefer bildas.

I stadens budget för 2010 anges dessutom att trafik- och renhållningsnämnden ska "ta fram en strategi för hur alla nämnder och styrelser ska bedriva tillgänglighetsarbetet som en del i den ordinarie verksamheten." Detta uppdrag ska redovisas till nämnden under sommaren 2010.

Enligt FO är detta förslag ett viktigt steg för att uppnå effektivt tillgänglighetsarbete inom stadens samtliga nämnder och styrelser och att alla verksamhetsområden tar sitt ansvar i skapandet av en tillgänglig stad enligt modern svensk handikappolitik

3.3.1 Tillgänglighetsarbete inom fackförvaltningar och bolag

Staden facknämnder och bolag berörs mer eller mindre av funktionshinderaspekter inom sina ansvarsområden. Den del frågor behandlas i flera avsnitt i denna rapport. Fackförvaltningar och bolag har på FO:s begäran redovisat de viktigaste åtgärderna som har genomförts utifrån det handikappolitiska programmets inriktningsmål. Här nedan redovisas en sammanfattning av svaren:

Trafik- och renhållningsnämnden har i linje med Tillgänglighetsprojektets uppdrag sedan 1999 investerat 100 miljoner kronor årligen för att åtgärda enkelt avhjälpna hinder i gatu- och stadsmiljö samt i egna fastigheter. Medel från projektet har tillskjutits för att avhjälpa enkla hinder på idrotts- och kulturinrättningar. Tillgänglighetsprojektets insatser för att åtgärda enkelt avhjälpna hinder har systematiserats och prioriterats genom framtagande av stadsdelsvisa inventeringar och handlingsplaner. På gatu- och parkmark har projektet arbetat med följande insatser: 5000 (67 %) av totalt 7443 övergångsställen ska vara åtgärdade enligt s.k. Stockholmsmodellen till år 2010, 98 % av stadens trappor ska vara kontrastmarkerade, 22 % av hållplatser som finns inom staden ska vara anpassade. Därutöver

¹¹ Tillgänglighetsprojektet efter 2010 – Tjänsteutlåtande Dnr T2010-000-00289

fortsätter sänkning av kantstenar, byte av rännदार, montering av räcken, placering av belysning med bländfria armaturer, installation av parkbänkar med armstöd, ramper mm.

Tillgänglighetsprojektets insatser har även innefattat ett nära samarbete med t ex SL för att skapa tillgänglig kollektivtrafik senast år 2010 enligt den nationella handlingsplanen för handikappolitiken.

Stadsledningskontorets uppföljning av tillgänglighetsprojektet år 2008¹² redovisar en samlad bild av de tillgänglighetsskapande åtgärder som har genomförts i staden sedan år 1999. Det konstateras att det är svårt att peka ut en storstad som har löst alla tillgänglighetsproblem, särskilt om det inte finns några mätbara och konkreta kriterier för jämförelser hur tillgängligheten ska mätas.

Stadens handbok för tillgängliga miljöer ”Stockholm en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö”¹³ reviderades år 2008. Handboken kompletterades med riktlinjer även för innemiljö och innehåller den nya versionen även fotografier på genomförda anpassningar. Handboken har i olika omgångar distribuerats till berörda aktörer och informationstillfällena om innehållet har genomförts. Trafikkontoret ser i nuläget över hur den obligatoriska utbildningen för aktörer som ska gräva i gatan kan utvecklas för att på ett bättre sätt utifrån handbokens riktlinjer även lyfta vikten av tillgängliga avstängningar.

Inom ramen för paraplyprojektet e-Adept utvecklas med medel från Tillgänglighetsprojektet en navigeringstjänst för personer med synnedsättning. Resan kan planeras med eller utan kollektivtrafiksträckor. Synskadades Riksförbund i Stockholm (SRF) medverkar i projektet.

Tillgänglighetsprojektet har samarbetat med fastighetsägare och näringsidkare för att fortsätta arbetet med att undanröja hinder i offentliga lokaler, exempelvis vid butiks-, hotell- och restaurangentréer. I trafikkontorets regi har man under åren 2005-2009 har drivit en upplysnings- och informationskampanj (St Julian-kampanjen) om tillgänglighet i syfte att informera näringslivet och anordnare av offentlig verksamhet.

Trafikkontorets Tillgänglighetsprojekt samarbetat i ett projekt som berör kulturhistoriskt känsliga miljöer. Projektet ”Värdig Entré” handlar om utveckling av tillgänglighetsskapande lösningar för kulturhistoriska entréer. Projektet genomförs i samarbete med Statens Fastighetsverk, EIDD i Sverige¹⁴, industridesigner och arkitekter. Entré till Stockholms Stadshus är ett av pilotprojekten. Andra exempel är entrén till Liljevalchs konsthall och anpassningsåtgärder vid Långa Raden på Skeppsholmen.

Sveriges kommuner och landsting tilldelade Stockholms stad och Tillgänglighetsprojektet utmärkelsen ”Tillgänglig resa 2009”. Utmärkelsen har instiftats för att inspirera och sprida goda exempel och tilldelas varje år till någon som genomfört framgångsrika åtgärder till nytta för resande för personer med funktionsnedsättning.

¹² ”Världens mest tillgängliga huvudstad 2010” (Dnr 326-1144/2008)

¹³ ”Stockholm- en stad för alla”- handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö

¹⁴ European Institute for Design and Disability

Det nuvarande handikappolitiska programmet lägger stor vikt vid att nämnder och bolagsstyrelser ska åtgärda enkelt avhjälpna hinder. Uppdraget om en basanpassning i nyproduktion av bostäder och lokaler fastläggs. Trafikkontoret vill understryka vikten av tydligare uppdragsbeskrivningar vad gäller att säkerställa att all nyproduktion, även av nya stads- och gaturum, görs med tillgänglighetsaspekter i fokus. Staden måste säkerställa att nya hinder inte byggs in i den stadsförnyelse och stadsutveckling som kommer att ske på vägen fram emot 2030.

Exploateringsnämnden och kontoret ansvarar för markförvaltning och markexploatering. Det handlar bl.a. om att initiera nyexploateringar och genomföra detaljplaner genom att anlägga gator m.m. och överlåta eller upplåta fastigheter och tomträtter till olika byggherrar som i sin tur uppför den nya bebyggelsen.

Enligt exploateringskontoret beaktas riktlinjerna för tillgänglighet i samband med nyexploateringar i staden i exploateringsprocessens olika skeden enligt följande beskrivning:

I de markanvisningsavtal som inför en tänkt exploatering sluts mellan exploateringsnämnden och byggherren anges normalt bl.a. följande:

Bolaget skall följa samtliga villkor i bilagda markanvisningspolicy, beslutad i exploateringsnämnden den 19 april 2007. Detta innebär bland annat att bolaget skall följa stadens, av kommunfullmäktige, gatu- och fastighetsnämnden, marknämnden eller exploateringsnämnden vid markanvisningar beslutade generella krav. Exempel på sådana krav är att integrera olika former av socialt boende och specialbostäder, att göra ute- och inomhusmiljön tillgänglig för människor med funktionshinder m.m.

I efterföljande bindande överenskommelser mellan exploateringsnämnden och byggherrarna om exploatering av stadens mark och i exploateringsavtal då staden skall ta över mark och anläggningar som exploatören bygger, har fram till hösten 2009 angivits följande under rubriken ”Tillgänglighet i utemiljö”:

Bolaget förbinder sig att vid projektering och byggande på Fastigheten följa Stadens program: ”Stockholm en stad för alla – Riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö” (Gatu- och fastighetsnämnden 2001-05-29). Bolaget har tagit del av detta program. Bolaget skall därvid utse en person som ansvarar för att programmet följs från projektering till färdigt bygge. Bolagets skall skriftligen till staden anmäla och motivera eventuella avvikelser från programmet. Avvikelserna skall godkännas av staden.

För att förtydliga stadens ambitioner rörande tillgänglighet har exploateringskontoret under hösten 2009 och i januari 2010 på trafikkontorets förslag ändrat texten i kontorets mallar för överenskommelse om exploatering med tomt-rättsupplåtelse av stadens mark, överenskommelse om exploatering med överlåtelse av mark och i mallen för exploateringsavtal då staden skall ta över mark och anläggningar som exploatören bygger. Numera anges följande under rubriken ”Tillgänglighet i utemiljö”:

Bolaget förbinder sig att vid projektering och byggande på fastigheten följa stadens riktlinjer för att göra utemiljön tillgänglig för människor med funktionshinder. Stadens riktlinjer överensstämmer med gällande byggregler, med undantag för nedanstående punkter där staden har följande högre ambitionsnivå:

- Alla entréer till en byggnad skall göras tillgängliga.
- En ramp bör luta högst 1:20.

- En angöringsplats för bilar skall finnas och en parkeringsplats för rörelsehindrade skall kunna ordnas inom 10 meters gångavstånd från en tillgänglig och användbar entré till publika lokaler, arbetslokaler och bostadshus.
- Boverkets föreskrifter och allmänna råd för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader (BFS 2004:15) bör även tillämpas på kvartersmark.

Bolaget skall därvid utse en person som ansvarar för att riktlinjerna följs från projektering till färdigt bygge. Bolaget skall skriftligen anmäla och motivera eventuella önskemål om avvikelser från riktlinjerna. Eventuella avvikelser kräver ett skriftligt godkännande av staden. Ytterligare information om utformning av ute- och inomhusmiljön finns i handboken ”Stockholm – en stad för alla”, som finns på stadens hemsida.

Enligt exploateringskontoret innebär detta en högre ambitionsnivå beträffande tillgänglighet jämfört med gällande byggregler som gällt för byggherren ända sedan 1987. Detta har således förtydligats och kommer att gälla fortsättningsvis. Hänvisningen till den i trafikkontorets regi år 2008 upprättade handboken ”Stockholm – en stad för alla” syftar till att byggherren lättare ska kunna leva upp till stadens ambitionsnivå.

Stadsbyggnadskontoret har startat en intern samarbetsgrupp mellan bygglovavdelningen och bostadsanpassningsavdelningen med syfte att ta fram kontorsgemensamma riktlinjer och förbättra samarbetet om tillgänglighetsfrågor i ärendehantering. En grupp tjänstemän vid stadsbyggnadskontoret och trafikkontoret har träffats för att få igång ett organiserat samarbete i syfte att komma fram till riktlinjer och lösningar av tillgänglighetsproblem vid entréer.

Arbetet med uppdatering och nyinventering till tillgänglighetsguiden Entré Stockholm fortsätter och omfattar nu även tillgänglighetsuppgifter från kulturförvaltningen och idrottsförvaltningen.

Stadsbyggnadskontorets bostadsanpassningsavdelning beviljar bidrag till bostadsanpassning. Utöver vanliga bostadsanpassningar bekostas reparationer och service av viss avancerad teknisk utrustning, återställningsbidrag till fastighetsägaren av tidigare anpassad bostad samt anpassning till personer med elöverkänslighet. Avdelningen har förbättrat informationen om bostadsanpassningsbidrag på stadens hemsida.

Enkelt avhjälpna hinder som ska vara undanröjda år 2010. Information till fastighetsägare, näringsidkare och andra om föreskrifter och allmänna råd beträffande enkelt avhjälpna hinder¹⁵ fortsätter, både vid inventering och vid andra informationstillfällen. Fastighetsägarna ansvarar för åtgärder men tillsynsansvaret finns hos kommunen, dvs stadsbyggnadskontoret som tar emot anmälningar angående "enkelt avhjälpna hinder". På grund av bristande handläggningsresurser har anmälningarna blivit delvis obehandlade och stadsbyggnadskontoret har prioriterat handläggning av bostadsanpassningsbidrag. Anmälningarna till stadsbyggnadskontoret har till största delen handlat om otillgänglighet inom näringslivets loka-

¹⁵ Boverkets föreskrifter och allmänna råd om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser (HIN)BFS 2003:19

ler. Många av de anmälda hindren kommer inte att betraktas som "enkelt avhjälp-ta" eftersom hindren avser nivåskillnad mellan entré och trottoar.

Stadsbyggnadskontoret har fortlöpande samarbete med handikapprådet som sam-manträder mest frekvent av alla stadens handikappråd.

Fastighetskontoret uppger att man arbetar löpande med att förbättra tillgängli-gheten i stadens offentliga byggnader och publika lokaler och följer gällande lag-stiftning, byggregler och riktlinjer inom tillgänglighetsområdet såsom reglerna om ”enkelt avhjälp-ta hinder”. Fastighetskontoret har haft tillgång till delar av staden särskilda anslag för tillgänglighetsskapande åtgärder.

Fastighetskontoret har genomfört större och mindre åtgärder. Exempelvis har man installerat automatiska dörröppnare, satt upp taktila skyltar samt anpassat hissar, ramper, toaletter och dörrar. Det har installerats även hörselslingor och bättre be-lysnings. Därutöver finansieras åtgärder vid ny-, till- eller ombyggnader av konto-rets offentliga lokaler. Det genomförs även specifika projekt, såsom anpassning av fastighetskontorets hissar. En stor del av kontorets offentliga lokaler har invente-rats ur tillgänglighetssynpunkt och förslag till åtgärdsplaner har tagits fram för dessa fastigheter.

Micasa Fastigheter i Stockholm AB har som huvudsaklig målgrupp äldre perso-ner. Bolaget har i samband med verksamhetsplan och budget angett aktivite-ter/åtgärder för att förbättra tillgängligheten. Bolaget har utvecklat en inventer-ingsmodell enligt Boverkets normer för tillgänglighet. Inventeringen delas upp i en prioritering i tre nivåer: 1) Akut åtgärd, 2) Planerad åtgärd inom ett år, 3) Åt-gärdsplan på längre sikt.

Bolaget har i samarbete med Hjälpmedelsinstitutet (HI) tagit fram ett program¹⁶ för tillgängliga och hälsobefrämjande gårdar. Dialog om bolagets verksamhet förs med handikapprådet och i en särskild referensgrupp med brukarrepresentation.

Ett särskilt klassificeringssystem har tagits fram som anger olika fastigheters till-gänglighet. En skylt med symboler visar hur pass tillgänglig en fastighet är utifrån hörsel, syn och framkomlighet. En framtagna folder visar vilka kriterier som ska uppfyllas för att få ett visst antal av symboler på skylten.

Bolaget utövar samverkan i handikapprådet och därutöver också i s k referens-grupper med pensionärer och med personer med funktionsnedsättningar. I refe-rensgrupperna diskuteras viktiga boende- och utvecklingsfrågor. Vid personalpoli-tik och rekrytering beaktas arbetssökande med funktionsnedsättning.

För att påverka attityder och förhållningssätt har personalen bland annat deltagit i handikappidrott på Bosöns idrottsanläggning på Lidingö. Micasa Fastigheter har inrett ett gym för de anställda med maskiner som är anpassade för rullstolsburna. Enligt bolaget bidrar allt detta till att företaget genomlyses av en positiv och ett medmänskligt synsätt.

Stockholms Stads Bostadsförmedling AB har ombyggd besöksmottagning med större utrymmen som är utformade för att passa för rullstolsanvändare. Det finns tillgång till personlig service och stöd till att lära sig använda datoriserade system

¹⁶ ”Gestaltningssystem för utemiljön vid vård- och omsorgsboende”, Micasa 2008

själständigt. Talsvarssystem finns kvar för personer som inte använder internet eller personliga besök. Vid webbplatsens införande har synpunkter inhämtats från bostadsbolagens handikappråd. Förtursavdelning har många kontakter med personer med olika typer av funktionsnedsättningar. Bostadsförmedlingens arbetsplatser fungerar för anställda med rörelsehinder.

AB Familjebostäder

Enkelt avhjälpna hinder för tillgänglighet till publika lokaler och allmänna platser ska vara undanröjda senast år 2010. Enligt Familjebostäder kommer målet att vara uppnått inom bolagets bostadsbestånd.

När det gäller tillgänglighet och framkomlighet i äldre bostadsbeståndet har bolaget genomfört en inventering av antalet rullstolstillgängliga lägenheter och antalet framkomliga lägenheter för personer som använder rullator. Den långsiktiga målsättningen är att varje år genom olika insatser öka antalet lägenheter med 250 lägenheter i det äldre beståndet och som är framkomliga för personer som använder rullator. Detta i syfte att underlätta kvarboende för den växande andelen äldre hyresgäster. Familjebostäder uppger att bolaget bedriver aktivt mångfaldsarbete för att motverka diskriminering.

Enligt **AB Stockholmshem** är tillgänglighetsfrågorna ett naturligt inslag i det dagliga arbetet eftersom bolaget är ett byggande och förvaltande företag.

Enkelt avhjälpna hinder ska vara avklarade 2010. I äldre bostadsområden görs tillgänglighetsanpassningar i lägenheterna i samband med stambyte och upprustning. I samband med detta vidtas också förbättringar i den yttre miljön, särskilt invid entréer, om detta kan ske med rimliga insatser i förhållande till förbättringen. Tillgänglighetsåtgärder i den yttre miljön har också gjorts i en del bostadsområden som en del av större satsningar i exempelvis miljonprogramsområden.

Bolagets hemsida har genomgått förbättringar och uppdateringar för att bli mer användarvänlig. Bolaget arbetat med mångfaldsfrågor i sin personalpolitik och ser gärna anställning av personer med funktionsnedsättningar.

Miljöförvaltningen uppger att deras viktigaste insats inom det handikappolitiska området är livsmedelskontrollens tillsyn över restauranger och kontrollen av hur livsmedelsföretagare hanterar märkning av produkter till exempel ur allergisynpunkt. Förvaltningen arbetar även för att minimera olägenheter i bostäder, till exempel på grund av djurhållning.

Miljöförvaltningen kontrollerar även Stockholms luftkvalitet och rapporterar i realtid samt ger en prognos av hur luftföroreningarna kommer att vara de närmaste dygnet.

Stockholm Stads Parkerings AB har haft fokus på att erbjuda personer med funktionsnedsättningar goda parkeringsmöjligheter. Enligt bolaget gör en kvalitetssäkringsgrupp årligen besök på anläggningarna för att göra en bedömning av tillgänglighets- och trygghetsfrågor. Vid nybyggnation inbjuds trafikkontorets Tillgänglighetsprojekt för konsultation.

I Stockholm Parkerings handikappolicy framgår följande:

För bolagets egna anläggningar gäller att

- Särskilt reserverade platser för handikapptillstånd ska finnas i nära anslutning till in- och utgångar

- Tillgängligheten till anläggningen ska vara god. Detta gäller både in- och utfartsvägar och gångvägar.
- Skyltning inom och i anslutning till anläggningarna ska vara tydlig, korrekt och informativ

För uthyrning av parkeringsplatser gäller följande:

- Vid uthyrning av parkeringsplatser ska handläggaren på kundservice tillmötesgå personens behov av en rymlig och väl belägen parkeringsplats för att öka tillgängligheten så långt möjligt.

För bolagets parkeringsövervakning av p-platser avsedda för personer med funktionsnedsättningar gäller följande:

- Bolaget ska ha en aktiv övervakning av parkeringsplatser för personer med funktionsnedsättning för att öka tillgängligheten för dessa platser

Stockholms Hamnar AB uppger att bolaget alltid beaktar regler för tillgänglighetsanpassning vid projekteringsstadiet och budgeterar för specifika ombyggnader/tillbyggnader när det krävs tillgänglighetskapande åtgärder.

Vid aktuell ombyggnad/renovering av Strömkajen och upprustning av Norr Mälarstrand valt material som möjliggör tillgängligheten i så stor utsträckning som möjligt enligt synpunkter från handikapprådet. Markarbetena runt Stora tullhuset har krävt stora insatser både vad gäller ombyggnaden av huset och markarbetena i anslutning till entréer mm för att skapa tillgänglighet. Byggandet av en tillgänglig angöringsplats med hiss för kryssningsresenärer och andra mindre tillgänglighetskapande ombyggnader i våra fastigheter har varit aktuellt. Vid ombyggnaden av terminaler beaktas tillgänglighetsaspekterna.

Stockholm Vatten AB uppger att bolaget genomför de fysiska åtgärder som behövs för att öka tillgängligheten till bolagets anläggningar. Därutöver framställs informationsmaterial internt och externt på lättförståeligt svenska. Man arbetar även med bolagets webbplats och dess tillgänglighet till exempel för personer med synskador. **Stockholms Hamn AB** uppger att de arbetar aktivt för att bereda ungdomar med någon form av funktionsnedsättning möjlighet till arbete inom bolaget.

AB Stokab har i uppgift att tillhandahåller en grundläggande IT-infrastruktur som möjliggör för andra att utveckla digitala tjänster. På sikt är ambitionen att ca 90 procent av hushållen i Stockholms stad ska ha möjlighet att koppla upp sig på bolagets fibernät och få del av högkvalitativa bredbandstjänster. Detta möjliggör att IT i allt högre grad kan användas som verktyg bland annat inom funktionshinderområdet såsom E-tjänster som ska underlätta vardagen, skapa bättre förutsättningar för deltagande i förvärvsliv och ge ökad grad av självständighet.

Stockholm Globe Arena Fastigheter (SGA) uppger att bolagets arenor bjuder på mångfacetterat utbud av kulturupplevelser som ska vara tillgängliga för alla. Bolagets arbete präglas av underhåll och projekt. Enligt fastställda riktlinjer ska en tillgänglighetsutredning göras i samband med alla projekt. Vid budgetarbetet finns kostnad för tillgänglighetsutredningen med i preliminär projektbudget. SGA har tagit bort alla ”vändkors” och ersatt de med öppna lösningar, vilket har gett betydligt bättre tillgänglighet. SGA Fastigheter har byggt ett nytt och tillgängligt kontor för att komma ifrån otillgängliga lokaler. Nytt utvändigt skyltprogram

har skapats för att underlätta för orientering. Tillgänglighetsaspekter beaktas vid utarbetandet av förfrågningsunderlag vid upphandling.

Valnämndens kansli kartlägger fysisk tillgänglighet i vallokaler och förtidsröstningsställen. Tillgänglighetsfrågor beaktas i planeringsprocessen inför varje val. Enligt vallagen ska kommunen anmäla till Länsstyrelsen om det finns särskilda skäl att använda som röstningsställe en lokal som inte uppfyller kravet på tillgänglighet. Länsstyrelsen beslutar därefter om kommunen får använda lokalen i fråga för det aktuella valet.

Söndagen före valdagen genomförs s.k. institutionsröstning vid äldreboenden, sjukhus m.m. där minst 10-15 personer bedöms kunna rösta. Planeringen av genomförandet sker i samråd med berörda institutioner och stadsdelsförvaltningar.

Valnämnden verkar för att öka tillgängligheten vid val. Medverkande personer informeras om behovet av att undvika starkt doftande produkter i röstnings- och vallokalerna. Målet är att fler lokaler måste bli tillgängliga även för personer som använder tyngre rullstolsmodeller såsom permobil.

Tillgänglighetsfrågorna innefattar också att information om valet. Valmyndigheten har framställt informationsmaterial bland annat på lätt svenska och främmande språk. Affischer som beskriver i bild om hur det går till att rösta anslås i alla röstningslokaler. På Valmyndighetens hemsida finns informationsfilmer, inläst och teckentolkat material om valen. Det finns särskild personal som har till uppgift att hjälpa väljarna när de kommer till vallokaler och röstmottagningsställen.

Stockholms stad använder sig av den lagliga möjligheten att förordna kommunala bud åt väljare som inte känner någon som kan vara bud. Valnämndens kansli har samarbetat med ledsagarservice för den som behöver ledsagning till vallokalen.

Valnämnden har etablerat ett samarbete med både kommunstyrelsens handikappråd och stadens lokala handikappråd. De synpunkter som framförs åtgärdas om möjligt eller vidarebefordras till annan huvudman för åtgärd.

Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen har bland annat i uppgift att utarbeta stadsövergripande policydokument och riktlinjer inom socialtjänst- och funktionshinderområdet och ansvarar för ett antal utvecklingsprojekt i samverkan med andra aktörer inom socialtjänst- och arbetsmarknadsområdet.

Förvaltningen genomför fortlöpande revidering av riktlinjer och genomför omfattande utbildningsinsatser för stadens personal som arbetar med stadens socialtjänst. Förvaltningen har en central roll i arbetet med behovsinventeringar och i planering av utbyggnad gällande gruppbostad. Förvaltningen har bland annat ansvaret för kolloverksamhet enligt LSS¹⁷.

Förvaltningen har genomfört en väldokumenterad inventering av sina förvaltningslokaler med hjälp av tillgänglighetskonsulenter. De prioriterade åtgärderna såsom dörröppnare, kontrastmarkeringar, skyltning mm har åtgärdats i lokalerna.

Överförmyndarförvaltningens publika del har byggts om inklusive en handikapptolett för att underlätta för besökande med funktionshinder att besöka för-

¹⁷ Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

valtningen. Förvaltningen arbetar aktivt för att personer med funktionsnedsättningar skall kunna arbeta inom förvaltningen. Nämnden och förvaltningsledningen har genomfört ett utbildningsinternat som har handlat om bland annat funktionshinderfrågor.

Äldreförvaltningen har en samordningsuppgift vid planering av vård- och omsorgsboenden för äldre i staden. Förvaltningen leder arbets-/referensgruppen där bland annat tillgänglighetsfrågor diskuteras. Ett exempel på detta är utformningen och innehållet av den nya boendeformen Trygghetsboende. Förvaltningen arbetar även för att boenden med vissa inriktningar/profiler startas som t ex boende för döva.

I Äldreboendeplanen och Äldreplanen är tillgänglighet och bemötande viktiga inslag. Förvaltningen upphandlar privata utförare i hemtjänsten och enstaka platser på vård- och omsorgsboenden. Vid framtagande av förfrågningsunderlag beaktas aspekter utifrån det handikappolitiska programmets mål. Likaså beaktas det handikappolitiska programmet bl.a. vid framtagande av förslag till styrdokument som t.ex. riktlinjer och policydokument.

Idrottsförvaltningen och Kulturförvaltningen – se kapitel Idrott, kultur och fritid

Utbildningsförvaltningen och SISAB AB – se kapitel Utbildning för barn, ungdom och vuxna

3.3.2 Tillgänglighetsarbete inom stadsdelsförvaltningar

Stadsdelsnämnderna och dess förvaltningar ansvarar för stöd och serviceinsatserna till personer med funktionsnedsättningar. Dessa frågor behandlas i flera avsnitt i denna rapport.

Stadsdelsförvaltningarna har på FO:s begäran redovisat de viktigaste åtgärderna som har genomförts utifrån det handikappolitiska programmets inriktningsmål. Här nedan redovisas ett antal exempel på tillgänglighetsarbete och på utveckling av stödinsatser enligt stadsdelsförvaltningarnas inrapportering:

Verksamhetsplanering

- Verksamhetsnära verksamhetsplaner/handlingsplaner har utarbetats utifrån handikappolitiska programmets inriktningsmål. Enheter har utformat åtgärderna som har inarbetats i verksamhetsplanen.
- I planärenden påtalas funktionshinderspekter.
- Stadsdelsförvaltningen har som rutin att tillgänglighetsaspekten ska uppmärksammas vid tjänsteutlåtanden.

Lokaler

- Inventering av förvaltningslokaler och verksamhetslokaler har lett till anpassningar och ombyggnad eller till byte av lokaler.
- Möteslokaler har försetts med hörselslinga, några förvaltningar har skaffat även en mobil hörselslinga.

Information/Kommunikation

- Åtgärder har gjorts för att förbättra tillgängligheten i informationen till allmänheten. T ex har förvaltningarna producerat material inläst på Daisy samt förbättrat webbplatsens utformning.
- Utveckling av informationsinsatser har inletts för att kunna förmedla kunskap om den valfrihet som råder inom omsorgen om personer med funktionsnedsättning och för personer med behov av insatser från socialpsykiatri.
- Kvalitetsgarantier på verksamheter har skrivits på "lättläst".

Parker, lekparker och fritidsverksamhet

- Tillgänglighet har skapats i parkområden och lekparker i samarbete med trafikkontoret.
- Samverkan sker med idrottsförvaltningens projekt "Fritid för alla".
- Fritidsgårdar har varit objekt för anpassningsåtgärder samt fritidsutbudet har ökat.
- Speciella fritidsaktiviteter som komplement till ordinarie aktiviteter ordnas för ungdomar med funktionsnedsättning på fritidsgårdarna.
- Fritidsutbud och aktiviteter i gruppbestäder ordnas i samarbete med bland annat idrottsförvaltningen.

Personalutbildning

- Kompetenshöjande åtgärder har genomförts t ex i form av temadagar, seminarier och olika typer av utbildningsinsatser.
- Utbildningsinsatser i bemötandefrågor har genomförts i samarbete med handikapprådet för nämndledamöter, chefer och tjänstemän i nyckelroller.

Arbete, ekonomisk och social trygghet

- Genom ökat samarbete med arbetsförmedlingen kunskap har förmedlats om personer med lindrigt utvecklingsstörning och neuropsykiatriska diagnoser, för att på sikt leda till fler lönearbeten för dessa grupper.
- Kontakt har tagits med privata företag för att finna meningsfulla och givande arbetsuppgifter för brukare med neuropsykiatrisk diagnos.
- Fler personer har fått tillgång till arbetsuppgifter utanför dagliga verksamheterna t.ex. på stadsdelsförvaltningen.
- Jämställdhets- och mångfaldsplanen strävar efter mer heterogen personalsammansättning genom att använda stadens webbaserade rekryteringsverktyg används för att säkerställa att rekryteringarna är fria från varje slag av diskriminering.
- Åtgärder har vidtagits för att underlätta för mångfalden på arbetsplatsen.

Stöd och service

- Arbete med lättläst produktion och med läsombud pågår i verksamheter.
- Samarbete med habiliteringen pågår för att få hjälp råd och stöd om vilka hjälpmedel som finns som kan underlätta kommunikation och dagligt liv.
- Strukturerade utredningsmetoden DUR, har tagits i bruk.
- Omorganisation har genomförts för att förbättra det interna arbetet och förbättra myndighetsutövningen.

Delaktighet, inflytande och självständighet

- Det har startat fler brukarråd, boendemöten, husmöten och verkstadsklubbar.
- I samband med kommunikering av beslut ger handläggaren, rutinmässigt, information om möjligheten att få en individuell plan för att t.ex. samordna olika insatser från olika.
- Utveckling pågår kring delaktighet vid utarbetandet av den individuella genomförandeplanen.
- Utveckling pågår kring brukarens möjlighet att påverka insatsens utförande genom att vara delaktig i utarbetandet av den individuella genomförandeplanen.
- Åtgärder vidtas för att förbättra samarbetet med handikapprådet och förbättra delaktigheten under beslutsprocesser.
- Samarbete pågår med handikapprådet och/eller brukarorganisationer

Uppföljning

- Vid uppföljning av egen verksamhet, entreprenader samt upphandlad verksamhet beaktas också hinder som försvårar deltagande och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.
- All verksamhet som är upphandlad av nämnden följs upp och i samtliga uppdrag ingår att bevaka frågor som berör funktionshinderområdet.
- Utveckling av brukarundersökningarna pågår i verksamheterna som kvalitetsarbete för att kunna utveckla delaktighet och inflytande för deltagarna

3.3.3 Tillgänglig information och kommunikation

Kommunfullmäktige antog hösten 2006 en kommunikationspolicy¹⁸ för samtliga nämnder och styrelser. Stadens kommunikation ska bidra till förverkligandet av beslut, verksamhetsmål och Vision 2030. Tillgänglighetsaspekten betonas och det ska vara möjligt att komma i kontakt med staden på olika sätt; via hemsidan, telefon, medborgarkontor eller personlig kontakt. I policyn ingår bland annat uppdatering av E-strategi¹⁹ som beskriver visionen om en modern och digitaliserad förvaltning. Detta innebär enkel åtkomst till information över organisationsgränserna, inom och mellan stadens nämnder, mellan staden och medborgarna samt mellan staden och andra myndigheter och organisationer.

Flera av stadens förvaltningar och bolag uppger att de har arbetat med åtgärder för att förbättra informationens tillgänglighet. Exempel på detta är bland annat Stockholms bostadsförmedling AB och äldreförvaltningen och trafik- och renhållningsnämndens förvaltning.

Staden öppnade under år 2008 en ny **webbplats** www.stockholm.se som är upplagd enligt riktlinjer²⁰ för tillgänglig hemsida. Utveckling av stadens hemsida fortsätter. Utveckling av fler filmer på teckenspråk samt fler lättlästa texter pågår. Det är av stor betydelse för webbens tillgänglighet att stadens webbredaktörer på

¹⁸ Kommunikationspolicy Stockholm stad KF 2006

¹⁹ E-strategi för Stockholms stad (Dnr 051-823/2008)

²⁰ Web Accessibility Initiative (WAI)

de olika förvaltningarna har tillräckliga kunskaper för att förvalta information på hemsidan utifrån tillgänglighetsaspekter.

Stockholms stad har som mål att öka möjligheterna för stockholmarna att själva utföra sina ärenden bl. a. via **e-tjänster** som ska kunna användas oavsett användarens förutsättningar. En viktig förutsättning för att E-tjänster ska fungera är att tjänster skapas utifrån ”design för alla”- principen med kompetens utifrån de behov som bland annat olika funktionsnedsättningar medför. Informationens tillgänglighet utifrån olika handikappaspekter, t ex för synskadade, döva, hörselskadade och för personer med kognitiva svårigheter har aktualiserats regelbundet.

Personer med synskador har behov av bättre tillgång till handlingar bland annat i anslutning till myndighetsutövning. För att möta behovet av utredningar och beslut via elektronisk post måste bland annat sekretessfrågor lösas. Både skolornas och förskolornas e-tjänster och hemsidor måste utformas så att de fungerar för elever och vårdnadshavare med synskador.

Valfrihet förutsätter bra information så att medborgaren ges möjlighet att tillgodogöra sig information och göra sitt val. ”**Jämför service**”- tjänster är under utveckling för att uppnå användarvänlighet för både brukare och handläggare. Handisam ska under år 2010 sammanställa och presentera råd kring hur information om tillgänglighet ska kunna presenteras t ex i lokala **tillgänglighetsguider**. Stadsbyggnadskontorets tillgänglighetsguide dokumenterar tillgänglighet på den webbaserade tillgänglighetsguiden ”Entré Stockholm”. Trafikkontorets tillgänglighetsplaner för varje stadsdelsnämnds område finns på stadens webb. En tillgänglighetsguide som ges ut av kulturnämnden finns också på stadens webbplats.

Tillgänglighet vid **kommuninformation** tillgodoses i form av tillgängliga **möten och möteshandlingar** och att möten för allmänheten ordnas i tillgängliga lokaler med tillgång till hörselteknisk utrustning. Fastställda rutiner för beaktandet av tillgänglighet vid sammankomster och möten saknas.

Hörselskadades förening i Stockholm (HRF) undersökte under våren 2008 förekomsten av hörselteknisk utrustning i samlings-salar/aulor i stadens grund- och gymnasieskolor och i lokaler för stadsdelsnämndernas öppna sammanträden. HRF drog slutsatsen att stadens hörselskadade elever lämnas utanför delaktighet vid verksamhet i skolornas aulor/samlings-salar. Detsamma gäller föräldrar, personal och andra besökande med hörselskador. Kartläggningen visade att endast fyra av stadsdelsnämnderna hade fullt tillgängliga sammanträden för hörselskadade medborgare.

Ett stort antal bibliotek och kulturlokaler har installerat hörselslingor med stöd av kulturförvaltningens tillgänglighetssatsning. Dessutom har allt fler förvaltningar skaffat sig mobila hörselslingor som kan bokas till sammanträden vid behov. Det finns dock stora brister i kunskap om användning och underhåll av dessa anläggningar.

Ny upphandling av **inläsningstjänster** är aktuellt och avser beställning av handlingar/material på tillgängliga medier. Tillgängliga möteshandlingar t ex vid handikapprådets sammanträden varierar men medvetenheten har ökat. Bland annat

har KF/KS-kansliet utarbetat rutiner för hur efterfrågan på handlingar på alternativa medier ska mötas av kansliet.

Lättläst information används i olika sammanhang. Allt fler använder sig av möjligheten att producera information i lättläst form. Personer med utvecklingsstörning, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, läs- och skrivsvårigheter, demenssjukdomar och personer med bristande språkkunskaper i svenska har nytta av lättlästa produkter. En del förvaltningar har använt sig av personalutbildning som ger kompetens i hur man skriver lättläst.

3.4 Ökad medvetenhet och kunskap

Stadens handikappolitiska inriktningsmål

”Nämnder och bolagsstyrelser ska aktivt skapa ett tillgängligt Stockholm. De anställda ska ges en ökad medvetenhet och kunskap om människor med funktionsnedsättning i syfte att förbättra bemötandet och möjliggöra delaktighet och jämlikhet. Nämnder och styrelser ska också aktivt verka för att medborgare, näringsliv, organisationer m.m. får ökad kunskap och medvetenhet om levnadsförhållanden för människor med funktionsnedsättning i syfte att förbättra bemötandet och att möjliggöra delaktighet och jämlikhet.....”.

Har medvetenheten och kunskapen ökat?

Utbildnings- och kompetensinsatser för stadens personal har genomförts av flertalet förvaltningar och bolag.

Utbildningstillfällen om levnadsförhållanden, värdegrund och bemötande har ofta initierats och genomförts av stadens handikappråd och lokala handikapporganisationer. FO anlitas frekvent som informatör och föreläsare vid informationsdagar, seminarier och möten.

Attityder och förhållningssätt hos både stadens beslutsfattare, personal och allmänheten påverkar vardagen för personer med funktionsnedsättningar.

Både personer med funktionsnedsättningar och deras närstående bevittnar händelser där kunskap och medvetenhet om funktionshinderaspekter brister hos allmänheten och leder till ovärdigt bemötande och förstärker känslan av utanförskap. Personer med funktionsnedsättning känner sig motarbetade exempelvis i sina bostadsrättsföreningar. Det handlar om motstånd till godkännande av bostadsanpassningsåtgärder, tillgängliga parkeringsförhållanden och lämplig placering av grindar/trafikhinder.

Det behövs återkommande informationsinsatser, utbildning och kampanjer i samarbete med brukarorganisationer och ett tydligt budskap även för allmänheten om stadens handikappolitiska mål.

Trafikkontoret genomför löpande så kallade insiktsutbildningar där egen personal samt upphandlade konsulter och entreprenörer får ökade kunskaper om den hänsyn som måste tas i planering och genomförande av såväl nybyggnation och restaurering som drift och underhåll. Trafikkontoret har genomfört riktade kommunikationsinsatser mot fastighetsägare och näringsidkare för att öka kunskapen om borttagande av enkelt avhjälpna hinder.

Stockholm Business region anser att koncernens personal är bärare och förmedlare av visionen Stockholm – en stad för alla i sina besök med näringslivet och inom besöksnäringen. Koncernen har bekostat tryckning och distribution av stadens tillgänglighetsguide och stadens turistbyrå kommer att flytta till mer tillgängliga lokaler på Vasagatan.

3.5 Lagstiftning

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Nämnder och styrelser ska självklart efterleva den lagstiftning som finns inom handikappområdet. Nämnder och styrelser ska aktivt informera människor med funktionsnedsättning om de lagar, bestämmelser och av fullmäktige beslutade styrdokument som reglerar rättigheter och skyldigheter”.

Efterlevs lagstiftningen och hur sker myndighetsutövningen?

Socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltningens utbildningsinsatser bidrar till bättre handläggning och likställighet inom staden. Utbildningar har genomförts bland annat kring lagstiftning, riktlinjer och aktuell rättspraxis. Information till den enskilde har förstärkts med en broschyr som innehåller information om samhällets stödinsatser.

Utveckling och genomförandet av utredningsmetoden DUR (Dokumentation, Utredning, Resultat) finns inom socialpsykiatrin samt genomförs inom stöd och service till personer med funktionsnedsättningar. Utredningsmetoden bidrar till ett kvalitetssystem för myndighetsutövning.

Det förekommer återkommande exempel på att stadens medborgare inte får likvärdig behandling oberoende var man bor i staden. Myndighetsutövning måste ske utifrån de fastställda riktlinjerna med likvärdig behandling i staden.

Myndighetsutövning måste ha tillräcklig bemanning för att kunna tillgodose även behovet av information, uppsökande verksamhet och uppföljning av insatsernas kvalitet.

Information och upplysning

Information och upplysning är en viktig del av myndighetsutövningen. Personer med funktionsnedsättning har framfört önskemål om bättre information och tillgänglig telefonservice. Det finns behov av ett kontakt-/informationscenter ”Funktionshinder Direkt” som motsvarar stadens ”Äldredirekt”. Funktionshinderområdets lagstiftning, regelverk och stödinsatser innefattar hela livets olika stadier från barn till vuxna och stödet organiseras inom många olika myndigheter i samhället.

Landstingets Handikapp och Habilitering i Stockholms län har öppnat ett informationscenter ”Forum Funktionshinder”.

Socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltningen har producerat en informationsbroschyr²¹ som även finns på stadens hemsida och används i första hand vid myndighetsutövning. Biståndshandläggare och handikapporganisationer samt allmänheten efterfrågar informationsmaterial på andra språk än svenska.

²¹ ”Stöd och service till personer med funktionsnedsättning” (SAF 2009)

Myndighetsutövning

Telefonsamtal och brev till FO handlar ofta om vägledning angående myndighetsutövning. Det förekommer att myndighetsutövning avviker från gällande riktlinjer.

Rådgivningsverksamheten BOSSE - Råd, stöd och kunskapscenter arbetar länsövergripande enligt avtal med Stockholms stad och med Stockholms läns landsting. Målgruppen är personer med funktionsnedsättning i åldern 16-64 år, företrädesvis med rörelsehinder i kombination med andra funktionsnedsättningar. Även BOSSE- kunskapscenter har i sina rågivande kontakter mött kritik mot stadens myndighetsutövning. Det förekommer brister i bland annat likställighet inom staden.

De synskadades riksförbund (SRF) genomförde en enkätundersökning²² år 2009 om ”personlig service”. Enkätsvaren visade på olikheter på hur stadens olika förvaltningar besvarade frågorna om gällande regelverk och hur reglerna praktiseras.

Utredningsmetoden DUR - (Dokumentation Utredning och Resultat) har utvecklats och införts som utredningsmodell både för socialpsykiatri och för funktionshinderområdet. Utredningsmetoden ska säkerställa rättsäker bedömning, enhetlig handläggning och dokumentation och underlätta för uppföljningsarbetet.

Individuell plan är ett verktyg i arbetet för att förbättra samordning av insatser och underlätta för brukaren samt utgöra ett planeringsunderlag kring utbyggnad, kompetens, utbildning mm.

Överförmyndarförvaltningen arbetar för att skapa bättre information till ställföreträdare om olika typer av funktionsnedsättningar samt upplysning om vilka handikappföreningar ställföreträdare kan vända sig till med frågor om funktionshinder. Förvaltningsledning och nämnd har haft internat där ett av huvudteman handlade om funktionshinderfrågor. Förvaltningen har medverkat i utbildningsinsatser till stadens personal om god man/förvaltare- funktioner.

Beslut som inte verkställs

Ej verkställda beslut enligt SoL och LSS, särskilt den stora bristen på bostäder för personer som tillhör LSS personkrets 1 och 2 medför svårigheter för berörda personer/familjer och kan dessutom medföra ekonomiska konsekvenser för staden i form av särskild avgift.

Både enligt SoL och LSS är kommunerna skyldiga att till länsstyrelserna, från år 2010 till Socialstyrelsen, rapportera alla gynnande beslut som inte verkställs inom tre månader från beslutsdatum. Rapporteringsskyldigheten gäller även beslut som inte verkställs på nytt efter att verkställigheten avbrutits. Socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltningen sammanställer uppgifter som inlämnas av stadsdelsnämnderna. Vid uppföljningen årsskiftet 2008/2009 inrapporterades 23 ej verkställda beslut enligt SoL och 44 ej verkställda beslut enligt LSS. Vid uppföljning tredje kvartalet 2009 inrapporterades 16 ej verkställda beslut enligt SoL 42 ej verkställda beslut enligt LSS. Övervägande delen av icke verkställda beslut gäller kontaktperson och därefter följer beslut om boende.

Rekryteringskampanjen www.varavanner.nu påbörjades under år 2008 för rekrytera kontaktpersoner, vilket har lett till att fler beslut har kunnat verkställas.

²² ”Personlig service Kommunenkät – Stockholm och Ekerö” SRF- 2009-09-07

3.6 Stöd och service

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Nämnder och styrelser ska inom sitt ansvarsområde erbjuda människor med funktionsnedsättning stöd och service så att de kan uppnå och behålla självständighet och funktionsförmåga.....”

Har stockholmare med funktionsnedsättningar tillgång till bra stöd och service? Staden behöver en samordnad stadsövergripande planering för intensiv utbyggnad av olika typer av boendeformer för att beslut om bostad med särskild service ska kunna verkställas. Bristituationen minskar utrymme för brukarens valfrihet och minskar den för övrigt värdefulla valfrihetsreformens trovärdighet.

Det finns behov av utveckling av stödformer utifrån aktuella behov, såsom boendestöd för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och för personer med lindrig utvecklingsstörning.

Verksamhetsområdet stöd och service till personer med funktionsnedsättningar ansvarar för stödinsatser till bland annat personer med omfattande och livslånga funktionsnedsättningar. I oktober 2009 var ca 3500 personer aktuella med insatser enligt LSS och ca 5300 personer hade insatser enligt SOL.

- 832 personer bor i gruppboende
- 275 personer bor i serviceboende
- 309 personer bor i eget boende med boendestöd
- 1747 personer går i daglig verksamhet
- 127 personer bor i barnboende
- 516 personer anlitar korttidsboende

Budget för omsorg om personer med funktionsnedsättning exklusive socialpsykiatri omfattar totalt 2 487,6 mnkr år 2010.

3.6.1 Behov av bostäder

Frågan om boende för personer med utvecklingsstörning och för personer med neuropsykiatriska diagnoser är den mest frekvent förekommande frågan i allmänhetens kontakter med FO när det gäller frågor kring socialtjänstens stöd- och service.

Vad finns idag?

Enligt uppgifter från socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningens inventering finns för närvarande ca 1030 enskilda lägenheter i bostad med särskild service enligt LSS. Av dessa är ca 730 lägenheter i gruppboende och ca 300 fristående lägenheter. Inom socialpsykiatri finns totalt ca 520 lägenheter/platser varav ca 180 i gruppboende, 270 i serviceboende och ca 70 i kollektivboende.

Vad behövs åren 2009 - 2012 ?

Enligt socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningens inventering²³ som avser behovsbilden för åren 2009-2012 finns fortsatt omfattande utbyggnadsbehov av särskilda boendeformer. Uppgifterna har aktualiserats i början av år 2010.

²³ Plan för utbyggnad av bostäder till personer med funktionsnedsättning (Dnr 3.1-0188/2009)

För LSS personkretsar behövs 328 lägenheter varav största andelen, totalt 235 avser personer som behöver gruppboende, resterande 93 personer är i behov av serviceboende. Totalt 262 lägenheter behövs för personer med psykiska funktionsnedsättningar varav 156 behöver gruppboende och resterande 106 personer är i behov av stödboende.

Vad planeras åren 2010 -2014 ?

Sammanställning av planerade särskilda boendeformer visar att de för tidsperioden 2010-2014 finns enbart 299 lägenheter inplanerade varav 178 i gruppboende, 47 i serviceboende, 73 i stödboende och 122 av dessa lägenheter avser LSS-boende. De tre kommunala bostadsbolagen har haft i uppgift att tillgänglighetsanpassa fastigheter och bidra med försöks- och träningslägenheter.

Micasa Fastigheter i Stockholm AB - bostäder tillhandahålla bostäder för äldre och för personer med funktionsnedsättning. Stockholms Stads Bostadsförmedling AB har förmedlat försökslägenheter, träningslägenheter och förturslägenheter för socialtjänstens behov. Hyresvärdarnas höga godkännandekrav är delvis ett hinder för att kunna få fram fler lägenheter för socialtjänstens behov och det finns brist på stora lägenheter och lägenheter med tillgång till hiss i fastigheten. Stadsdelsnämnderna är beroende av Stockholms stads bostadsförmedling AB i beslut om förtur.

Under år 2009 färdigställdes cirka 60 lägenheter enligt LSS och 27 enligt SoL. En förutsättning för att kommunfullmäktiges mål på 100 nya lägenheter för personer med funktionsnedsättning ska kunna nås under 2010 är att nämnderna intensifierar sitt arbete med utbyggnad. Stadsdelsnämnderna planerar enligt verksamhetsprogrammen att bygga 54 nya lägenheter. Stadsledningskontoret uppmanar samtliga stadsdelsnämnder att öka ambitionsnivån och uppger att stadsdelsnämnderna måste samarbeta kring hur det framtida behovet av lägenheter ska lösas och för vilka grupper och inom vilka geografiska områden behovet kommer att uppstå.²⁴

Trots att det under de senaste åren har skett en stor utbyggnad kvarstår ytterligare behov. Den för närvarande planerade utbyggnaden understigen kraftigt de behov som har inrapporterats av stadsdelsförvaltningarna. Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen anser att bostäder för personer med funktionsnedsättning bör inarbetas mer strukturerat i stadens bostadsplanering.

Verkställandet av insatsen särskild anpassad bostad enligt LSS har ingen tydlig hantering. Om förtur avslås har staden mycket små möjligheter att verkställa beslutet t ex för personer med rörelsehinder. Det behövs en planering och samverkan kring hur dessa beslut ska kunna verkställas framöver.

De flesta som är i behov LSS-boende har svårt att finansiera sina boendekostnader utan olika typer av bidrag. LSS-kommitténs slutbetänkande²⁵ föreslår utredningsuppdrag beträffande kostnader kring gemensamma utrymmen.

Allt fler unga med lindrig utvecklingsstörning önskar att få bo i en ordinarie bostad med tillgång till kompetent stöd t ex i form av boendestöd. Det blir viktigt att planera nya former av stödinsatser i kombination med egna lägenheter. Detta för-

²⁴ "Nämndernas verksamhetsplaner för 2010" Avstämningsärende till KS (DNR 112-2550/2009)

²⁵ "Möjlighet att leva som andra" (SOU 2008:77)

hindrar ”överbeviljandet” av bostad med särskild service för dem som önskar och klarar av ett boende med lägre omsorgsnivå och gruppboendestäder kvarstår som en viktig stödform för dem med omfattande behov. Det finns behov av att kontinuerligt följa upp utvecklingen när det gäller behovsbilden och utveckla stödformer utifrån aktuella behov.

Ansvar för utbyggnaden av särskilda boendeformer ligger på stadsdelsförvaltningarna. Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen har föreslagit en mer övergripande central samordning²⁶ av genomförandearbetet för att bättre kunna verka för utbyggnad av gruppboendestäder som en gemensam resurs för hela staden. Samordningsfunktionen behövs för att inhämta kunskap om behov och tar ställning till planerade utbyggnadsprojekt. Det behövs kvalitetsbedömningar och ställningstaganden i frågor som är av principiell och policyskapande karaktär.

Bedömnings- och förmedlingskansliet administrerar nivåbedömningar inom stadens resursfördelningssystem och säkerställer att bedömningen är likvärdigt över hela staden. Det har framkommit kritik från både brukarorganisationer, utförarverksamheter och beställarorganisationer kring regelverk och hantering av bedömningar av s.k. omsorgsnivåer. Det behövs utvecklingsarbete när det gäller regelverk kring bedömningskriterier och bedömningskansliets arbete. Det är viktigt att åstadkomma förtroende för kansliets arbete hos berörda parter.

Kansliet har deltagit i arbetet med framtagandet av valfrihetsmodellen och från mars 2010 ansvarar kansliet även för central förmedling av bostäder med särskild service enligt LSS. Kunskap om lediga resurser jämfört med aktuella behov ska bli mer tydligt. Förmedling av lediga platser i daglig verksamhet och korttidsvistelse kvarstår tills vidare i stadsdelsförvaltningarna i samverkan i de fyra befintliga lokala förmedlingsgrupperna.

3.6.2 Behov av särskilda stödformer

Personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är den näst största gruppen efter personer med utvecklingsstörning som har kontaktat FO för rådgivning. Båda dessa grupper representeras ofta av någon närstående eller god man. Frågor har handlat om svårigheter att hitta fram till rätt instans, brist på samarbete och samordning mellan olika enheter, behov av professionellt boendestöd och brist på arbete. Flera stadsdelsnämnder har börjat utveckla stödinsatser för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Enligt uppgifter från samtliga stadsdelsförvaltningar år 2008 visade sig att det finns ett behov av fler anpassade boenden, anpassat boendestöd, anpassad hemtjänst och anpassade arbetsmarknadsåtgärder utifrån målgruppens behov. Stadsdelsförvaltningarna efterfrågar specifik kompetens för de personalgrupper som riktar sitt stöd till dessa personer samt metoder för att bättre kartlägga behovet av stöd hos individen. Stadens inventering är samstämmig med resultat från Länsstyrelsens tillsyn²⁷ som gällde ungdomar mellan 15-18 år med diagnosen Aspergers syndrom. Tillsynsrapporten framförde bland annat behovet av samverkan kring berörda ungdomars behov, utveckling av arbetet med individuella planer och gemensamma utbildningsinsatser och kunskapsutbyte mellan socialsekreterare och biståndshandläggare.

²⁶ ”Förslag till organisation och arbetsformer för Genomförandegruppen” (Dnr 119-0144/2008, SotN 20080918, KS 2009-04-01)

²⁷ ”Samverkan kring ungdomar med Aspergers syndrom”, Länsstyrelsen (Dnr 7011-08-4672)

Det förekommer synpunkter på stadens resursfördelningssystem som inte anses ta tillräcklig hänsyn till behoven hos personer med autism och personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Resursfördelningssystemet är aktuellt för översyn. Stadsdelförvaltningarna har tilldelats extra medel år 2010 för prestationsförändringar inom stöd och service till personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Dessutom har socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen fått i uppdrag att genomföra utbildning inom området neuropsykiatri.

Personer med psykisk funktionsnedsättning

Upphandling av HVB-hem har genomförts inom socialpsykiatri. Totalt 39 vårdgivare ingår i det nya ramavtalet från år 2009. Upphandling av verksamheten med personliga ombud (PO) genomfördes år 2009 och alla stadsdelförvaltningar utom Östermalm anlitar Stadsmissionens 18 personliga ombud. Personligt ombud avser att vara stöd i att identifiera och formulera behov av vård, stöd och service. Funktionen kan ge råd och stöd i kontakten med myndigheter och se till att samhällets insatser planeras, samordnas och genomförs.

Stöd i kontakter med myndigheter och frågor kring ekonomi och försörjning är det vanligast förekommande frågan i PO -kontakter och efterfrågan på stöd är stort. Stadsmissionen anser att det finns behov av tydlighet kring vilka personer som har möjlighet att få tillgång till PO . Detta har särskilt aktualiserats kring behov hos personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Även upphandling av sysselsättning för döva personer med psykisk funktionsnedsättning har genomförts och verksamheten drivs nu av Iris Hadar AB. Förslag i LSS-kommitténs slutbetänkande²⁸ och i den efterföljande lagrådsremissen²⁹ föreslår förbättringar beträffande möjligheterna till sysselsättning och daglig verksamhet för personer med psykiska funktionsnedsättningar.

Stödet till personer med syn- och hörselskadade har i återkommande uttalanden kritiserats av berörda handikapporganisationer som har påtalat skillnaderna i stadsdelsnämndernas bedömning av stödinsatser. Heminstruktörsresursen ses som en viktig förebyggande insats som minskar behovet av mer omfattande hemtjänstinsatser och bidrar till ett mer självständigt och oberoende liv. Det finns stora olikheter i staden beträffande heminstruktörernas uppdrag och insatser till personer med syn- och hörselskador. I en del stadsdelförvaltningar finns särskilda begränsningar för heminstruktörerna då dessa inte tillåts ge stöd exempelvis till personer under 65 år eller till personer som bor i särskilda boendeformer. Olikheter råder även kring stödet till enheter som drivs i privat regi.

Såväl handikappråd som berörda handikapporganisationer har uppmärksammat olikheterna över staden och påtalat att detta inte står i överensstämmelse med kommunmedborgarnas rätt till lika behandling. Staden bör överväga om en stadsövergripande organisation med lika behandling över hela staden kan uppnås med upphandling av verksamheten i likhet med den som genomfördes för personliga ombud. Verksamheten hade jämförbara svårigheter med ensamfunktionen utan samordnande ledning och ersättersystem samt olika regelverk för insatsen över staden.

²⁸ ”Möjlighet att leva som alla andra” LSS-kommitténs slutbetänkande 2008

²⁹ ”Personlig assistans m.m. – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet” Lagrådsremiss febr 2010

3.6.1 Delaktighet, inflytande och valfrihet

Delaktighet, inflytande och möjligheten att välja stödinsatsens utförare/utförning är bland de viktigaste kvalitetsaspekterna i stödet till personer med omfattande funktionsnedsättningar.

Tillgång till samlad information om utbudet och ett stadsgemensamt system där verksamheterna annonserar befintliga lediga bostäder/övriga resurser är viktigt både för brukarna och för myndighetsutövningen. Utveckling av valfrihetssystemet förväntas leda till förbättringar för allmänheten och underlätta förmedlingen av lediga resurser. Information om verksamhetsutbud och kvalitetsjämförelser efterfrågas av allmänheten.

Valfrihetsreform

Lagen om valfrihet (LOV)³⁰ trädde i kraft 2009. Stockholms stad tog beslut om införandet av valfrihetssystem³¹ för bostäder med särskild service, daglig verksamhet och korttidshem enligt LSS. Därutöver beslutades om ersättningssystemet³² samt om reformens genomförande³³. Godkännandet av inkomna ansökningar från utförarna sker fyra gånger per år.

Valfrihet avser att :

- ge ökade möjligheter för den enskilde att välja utförare
- underlätta för små och medelstora företag att erbjuda sina tjänster
- underlätta för den enskilde att välja med hjälp av kommunens information

Valfrihet gäller även inom hemtjänst, dagverksamhet samt vård- och omsorgsboende för äldre.

I maj 2008 togs beslut om valfrihetsreform även för socialpsykiatri³⁴ som gäller för stadens egna verksamheter och för entreprenader. Valfriheten innefattar från år 2010 sysselsättning, boendestöd, bostad med särskild service och stödboende. För att medborgarna ska uppleva att valmöjligheten finns på riktigt behövs bra information och underlag för brukarens val och tillräckligt utbud av lämpliga alternativ. Äkta valfrihet saknas beträffande LSS-boenden p.g.a. den stora bristen på gruppboendestäder.

FO har kontaktats i anslutning till svårigheter inom LSS-verksamheter. Brukarna har i vissa fall i motsats till valfrihet känt sig påtvingade val av nya lösningar enbart p g a kostnadsskäl. Detta gäller både boende och daglig verksamhet enligt LSS. När det gäller val av boende påverkas situationen av bristen på lämpliga alternativ. Brukaren/gode mannen har utsatts för påtryckningar från myndighetsutövande personal där man vill att brukarens ska flytta från boenden där kostnaden överstiger prisnivån inom LOV- upphandlingen trots att brukaren önskar att insatsen kvarstår i nuvarande form.

³⁰ Lag om valfrihetssystem - LOV (SOU 2008:15)

³¹ ”Införandet av valfrihetssystem inom omsorgen enligt LSS och SoL om personer med funktionsnedsättning” (Dnr 325-244/2008)

³² ”Förslag till ersättningssystem samt övergripande handläggning...”(Dnr 326-1399/2008)

³³ ”Anvisningar för upphandling inom omsorg om personer med funktionsnedsättning enligt LSS” (Dnr 326-1430/2008)

³⁴ Ersättningssystem inom socialpsykiatri (Dnr 325-623-2009)

Uppföljning och utvärdering

Stadens handikappolitiska inriktningsmål

”Nämnder och styrelser ansvarar för att en sådan granskning och uppföljning av den egna verksamheten görs att det klart framgår hur och när stadens inriktningsmål kan nås.”

Hur följer vi upp och utvärderar verksamheten?

I stadens integrerade ledningssystem finns en inbyggd verksamhetsuppföljning. Några förvaltningar redovisar modeller för uppföljning av sina insatser.

Staden måste fastställa ett kvalitetssystem innehållande kommunövergripande kvalitetskriterier för stadens tillgänglighetsarbete utifrån det kommande reviderade programmet.

Staden måste fastställa relevanta mål och indikatorer för verksamhetsområdet stöd och service till personer med funktionsnedsättningar.

Uppföljning av tillgänglighetsmål

För att mäta effekten av genomförda förändringar har trafikkontoret inlett arbetet med att utveckla mätformer för hur tillgängligheten i staden upplevs.

Tillgänglighetsprojektets stadsdelsvisa handlingsplaner har genom åren utgjort grunden för nämndens åtaganden gällande det handikappolitiska programmet. Vid sidan av investeringar för att åtgärda enkelt avhjälpbara hinder har även åtaganden rörande ökad kunskap och kommunikation gjorts för att stödja utvecklingen mot världens mest tillgängliga huvudstad. Gjorda åtaganden har följts upp och redovisats som en del i förvaltningens verksamhetsrapportering till nämnden.

Valnämnden har utarbetat rutiner för systematisk uppföljning och utvärdering av valet. Medverkande i valets olika delar lämnar via enkäter eller samtal sina synpunkter på genomförandet till valnämndens kansli. Situationen för personer med funktionshinder ges särskild uppmärksamhet. Så långt som möjligt försöker Valnämndens kansli avhjälpa de brister som rapporteras eller vidarebefordrar synpunkterna till den huvudman som har ansvaret på platsen.

Kvalitetsuppföljning inom stöd och serviceverksamheter

För att kontinuerligt och långsiktigt utveckla och säkra verksamhetens kvalitet skall det enligt Socialstyrelsens föreskrifter inrättas ett ledningssystem³⁵ för det systematiska kvalitetsarbetet. Enligt socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen ska arbete med framtagande av stadsgemensam modell för kvalitetssäkring och kvalitetsuppföljningar prioriteras och även länkas till valfrihetssystemet.

ILS är stadens system för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi. Uppföljning av fullmaktiges mål sker genom beslutade indikatorer och aktiviteter. Inom funktionshinderområdet krävs framtagande av stadsövergripande kvalitetsindikatorer och en gemensam modell för kvalitetsuppföljning. Modellen

³⁵ Föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för kvalitet i verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS (SOSFS 2006:11)

ska avse uppföljningar på verksamhetsnivå inom både egen och enskild regi. Stor del av utförarverksamheter har konkurrensutsatt enligt Lagen om offentlig upphandling (LOU) och Lagen om valfrihet (LOV) gäller för verksamheter som omfattas av Valfrihetsreformen. Berörda förvaltningar är ansvariga för uppföljning av verksamheterna kvalitet utifrån gällande avtal.

Under 2009 har en stor del av verksamhetsområdets utförarverksamhet upphandlats. Upphandling har skett och kommer att fortsätta i första hand inom daglig verksamhet och särskilda boendeformer. Det blir viktigt att utveckla uppföljningssystemet för att säkerställa kvaliteten för brukaren.

Revision

Stadsrevisionen har redovisat resultat från en granskning³⁶ av systematiskt kvalitetsarbete enligt gällande lagar, föreskrifter och stadens direktiv inom det berörda verksamhetsområdet. Revisorerna konstaterade att verksamhetsområdet inte har varit något prioriterat område inom staden och lyfte fram utvecklingsområden. Stadsrevisionen har gjort en fortsatt granskning³⁷ av om stadsdelsnämnderna bedriver ett systematiskt kvalitetsarbete inom verksamhetsområdet stöd och service till personer med funktionsnedsättningar. Även kommunövergripande funktioner har följts upp för att få en helhetsbild.

I revisionsrapporten konstateras att uppföljningen av föregående års granskning visar att det kvarstår utvecklingsområden inom verksamhetsområdet. Kommunövergripande styrning, uppföljning och samordning av kvalitetsfrågor är ett sådant område, vilket accentueras vid införandet av valfrihetssystem. Revisionsrapporten påtalar behovet av kommunövergripande kvalitetsindikatorer för god kvalitet enligt lagens krav samt behovet av riktlinjer för uppföljning av verksamhetens kvalitet.

Socialtjänst och arbetsmarknadsnämndens uppföljningsansvar

Socialtjänst- och arbetsmarknadsnämnden har i uppgift att följa upp stadens stöd och service till personer med funktionsnedsättning. I detta ansvar ingår att från stadsdelsnämnderna samla in och sammanställa statistikuppgifter och för verksamheten relevant information för att på så sätt kunna ge en samlad bild av verksamhetsområdet. Socialtjänst och arbetsmarknadsnämnden ska följa kvaliteten samt inventera och vidta åtgärder som stöd för verksamhetsutveckling.

Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen har ordnat seminarier för bland annat verksamhetsansvariga för stöd och service inom funktionshinderområdet för att diskutera utveckling av stödformer och kvalitetsfrågor utifrån aktuella behov.

Hantering av synpunkter och klagomål

Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen genomför fortlöpande utbildningsinsatser om skyldigheten att anmäla missförhållanden³⁸ inom verksamheter enligt SoL och LSS. Utbildningsinsatser har riktats till både handläggare och utförarverksamheter.

³⁶ ”Kvalitetsarbete inom verksamheten för personer med funktionsnedsättning” (2007: 9)

³⁷ ”Kvalitetsarbete inom verksamheten för personer med funktionsnedsättning - Steg 2” (2008:12)

³⁸ Föreskrifter och allmänna råd om anmälningsrutiner kring missförhållanden enligt Lex Sarah både för verksamheter enligt LSS och enligt SoL (SOSFS 2008:10, SOSFS 2008:11)

Nya rutiner för anmälnings- och tillståndspliktig verksamhet gäller från 1 januari 2010. Tillstånd för att driva privat verksamhet och anmälan om offentligt driven verksamhet enligt SOL och LSS ska lämnas till Socialstyrelsen som svarar för den samordnade tillsynen av vård och omsorg från år 2010. Den samordnade tillsynen avser att bland annat underlätta för allmänheten att hitta rätt när de vill framföra klagomål och anmäla brister. Brukare som vänder sig till FO för att lämna klagomål på stadens verksamhet hänvisas till den ansvariga nämndens klagomålshandtering. Det visar sig dock att personerna möts av besked att handtering av klagomål saknas. Stadsrevisionen har lämnat en revisionsrapport³⁹ som berör handtering av synpunkter och klagomål från medborgare och brukare. Enligt stadsrevisionen är informationen till allmänheten otillräcklig och att varje nämnd bör utarbeta sin egen policy för synpunkts- och klagomålshandtering.

Skolinspektörer granskar verksamheter inom utbildningsområdet utifrån fastställda inspektionsplaner. Inspektörerna har haft som särskilt uppdrag från utbildningsnämnden att granska skolsituationen för elever med funktionsnedsättning⁴⁰. Arbetet har pågått under 2008 och redovisades våren 2009 och granskningen har ägt rum inom både förskolan, grundskolan och gymnasieskolan. Granskningen har tittat på elevhälsovården, elevvårdsresurser, skolornas lokaler, upprättandet av åtgärdsprogram mm. Skolinspektörerna betraktar området ”elever i behov av särskilt stöd” som ett prioriterat område.

Äldreomsorgsinspektörer granskar äldreomsorgens verksamheter utifrån ett brukarperspektiv. Inspektörerna ska granska såväl beställarfunktionen som utförandet, i både kommunal regi och entreprenaddriven verksamhet i förhållande till politiskt uppställda mål och kvalitetskriterier. Det gäller såväl särskilda boendeformer som hemtjänst och övriga verksamheter inom äldreomsorgen. Äldreomsorgsinspektörerna ska även arbeta med rådgivning och kunskapsspridning samt medverka till samverkan och erfarenhetsutbyte inom staden så att stadens vård och omsorg till de äldre kan utvecklas och förbättras.

Funktionshinderinspektörer granskar verksamhetsområdets kvalitet enligt en fastställd inspektionsplan inom stöd och service till personer med funktionsnedsättningar inklusive socialpsykiatri. Inspektörerna granskar såväl beställarverksamheten som den kommunala och den av kommunen avtalade privata utförarverksamheten inklusive socialpsykiatriens verksamheter. Inspektörernas kvalitetsgranskning har ett mycket tydligt brukarperspektiv. Granskningsmodellen syftar till lokala samtal om hur brister kan förebyggas och elimineras och därutöver sprida kunskap om de goda exempel som påträffas i verksamheterna. Funktionshinderinspektörernas verksamhet syftar till att säkerställa kvalitet i stödinsatser enligt både SoL och LSS, riktade till personer med funktionsnedsättning.

Beslut har tagits även om införandet av **socialtjänstinspektörer** som får i uppgift att inspektera verksamheter inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg.

Kvalitetsutmärkelser

Goda förebilder är viktiga vid utveckling av verksamheter. Skärholmens stadsdelsnämnd uppmärksammades år 2008 av stadsrevisionen⁴¹ som en nämnd som

³⁹ ”Handtering av synpunkter och klagomål från medborgare och brukare” (2008:8)

⁴⁰ Elever med funktionsnedsättning i Stockholms skolor – PM 2009-02-10

⁴¹ ”Kvalitetsarbete inom verksamheten för personer med funktionsnedsättning - Steg 2” (2008:12)

driver ett systematiskt kvalitetsarbete inom funktionshinderområdet och utgör ett gott exempel när det gäller arbetssätt. Dessutom har Gruppboendena i Skärholmen vunnit stadens kvalitetsutmärkelse 2008 i klassen Övrig vård och omsorg. Södermalms grupp- och serviceboende och Teckentullens dagliga verksamhet vann kvalitetsutmärkelsen i kategorin vård och omsorg år 2009.

Brukarundersökningar

En brukarundersökning med socialpsykiatriens målgrupp genomfördes år 2009⁴² genom stadens utrednings- och statistikkontor på uppdrag av socialtjänst- och arbetsmarknadsnämnden. Svarsfrekvens var drygt 50 %. De flesta av de svarande uppgav att de var nöjda med livssituationen beträffande boende, daglig verksamhet och sysselsättning. Mest missnöje förekom vid insatser som hade beviljats endast med få timmar eller arbetspass t ex i någon form av sysselsättning. Under hösten 2009 genomfördes en ännu ej redovisad brukarundersökning i Stadsledningskontorets regi där enkäten riktade sig till personer med vissa LSS-insatser. Fler brukarundersökningar kommer att genomföras i stadsledningskontorets regi.

Brukarundersökningar är ett utvecklingsområde med behov av anpassning av undersökningsmetoden och material för att ge trovärdiga resultat. När studier riktar sig till personer med funktionsnedsättning, behövs kunskap om hur undersökningen ska genomföras för att brukaren själv ska komma till tals. Undersökningsmetoder måste ta hänsyn till brukarnas förutsättningar när det gäller att kunna själv svara på t.ex. enkätfrågor. Det kan finnas behov av symboler, lättläst text och undersökningsmaterialet kan behöva ges ut på andra medier t ex till personer med synskador. En oberoende person ska användas som medhjälpare om sådan behövs.

3.7 Utbildning för barn, ungdom och vuxna

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Alla barn, ungdomar och vuxna har, oavsett funktionsförmåga, rätt till en likvärdig utbildning samt en trygg och stimulerande förskoleverksamhet. Detta ska ges inom ramen för den ordinarie utbildningen om inte särskilda skäl talar för annat. Undervisning enligt särskolans kursplan ska erbjudas dem som har behov av sådan undervisning. För att barn, unga och vuxna som har behov av särskilt stöd, ska kunna delta i skolverksamhet och uppnå målen ska staden erbjuda stöd och insatser i form av tillgängliga lokaler, undervisningsstöd, särskilda undervisningsgrupper, anpassade och i tid befintliga läromedel och hjälpmedel, åtgärdsprogram och ett bemötande grundat på kunskap om funktionsnedsättning. Staden ska aktivt verka för att privata utförare inom utbildningsområdet ska ge alla, oavsett funktionsförmåga, en likvärdig utbildning.”

Har vi en skola för alla?

Tillgänglighet i skollokaler för elever med funktionsnedsättning är en förutsättning för att dessa elever skall kunna inkluderas och få lika möjligheter till valfrihet som alla andra.

De allra flesta av elever med funktionsnedsättning och deras vårdnadshavare väljer en inkluderad skolgång i ordinarie skolklasser.

⁴² Socialpsykiatri i Stockholm – enkät till brukarna våren 2009 (SAN Dnr 3.1-0746/2009)

Utbildningsförvaltningen har utarbetat ett antal dokument för att tydliggöra ansvaret för elever i behov av särskilt stöd samt presenterat dessa vid utbildningsinsatser för skolledare.

Vuxenutbildningens betydelse för personer med funktionsnedsättning behöver uppmärksammas som ett viktigt steg i den personliga utvecklingen samt i förberedelserna inför arbetslivet.

3.7.1 Skolans tillgänglighet

Fysisk tillgänglighet i stadens skolor är en grundförutsättning för inkludering av elever med funktionsnedsättningar så att särlösningar kan undvikas. Elever med omfattande behov av stöd har sämre möjligheter än andra att välja skola. Valmöjligheten minskar på grund av brister i fysisk tillgänglighet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) har till uppgift att tillgänglighetsanpassa i samband med andra åtgärder i skolorna. Enligt bolaget ska funktionshindraspekten vara en naturlig och integrerad del av det vardagliga arbetet. Utgångspunkten ska vara att man söker generella lösningar så att alla kommuninvånare kan ta del av verksamheten. Särlösningar som motverkar delaktighet och integrering ska undvikas. Speciallösningar ska finnas i vissa fall för att särskilda individuella behov ska kunna tillgodoses.

SISAB AB har presentationsmaterial om tillgänglighetsarbete på bolagets intranät. I materialet ingår bolagets tillgänglighetspolicy, åtgärdsprogram för fastigheter, anvisningar för tillgänglighet, sakkunniga arkitekter, projektstyrningsmaterial, erfarenhetsåterföring, intern utbildning och handikapplan. Anvisningarna beskriver tillgänglighetsåtgärder för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga.

Tillgänglighetsåtgärder ska enligt bolaget tas med i alla fastighetsprojekt både vid nybyggnadsprojekt och vid ombyggnationer så att förskolor och skolor blir tillgängliga. För skolfastigheter som förvärvas ska åtgärdsprogram för tillgänglighetsanpassning utformas och samtidigt säkerställs att bolaget har ramavtal med berörda sakkunniga konsulter i tillgänglighetsfrågor.

SISAB har redan år 2006 inventerat lokalerna inom gymnasie- och vuxenutbildning enligt en beställning från utbildningsförvaltningen. Utbildningsnämnden har därefter år 2007 tagit beslut på tillgänglighetsskapande åtgärder⁴³. Under år 2008 har SISAB för utbildningsnämndens gymnasieskolor påbörjat planering av arbetsätt och upphandling för att åtgärda enkelt avhjälpta hinder på berörda skolor. Utbildningsförvaltningen har beställt åtgärder för enkelt avhjälpta hinder för fyra skolor. Målsättningen är att beställningar ska komma från utbildningsförvaltningen för resterande gymnasieskolor och genomförandet ska vara klart år 2013.

Utbildningsförvaltningen har genomfört inventering av samtliga kommunala grundskolor. Enligt förvaltningen pågår en utredning och kostnadsberäkning avseende tillgänglighetsanpassning av stadens grundskolor (motsvarande har tidigare genomförts för gymnasieskolorna) för åtgärdande av enkelt avhjälpta hinder för tillgänglighet och användbarhet i stadens grundskolor samt tidplan för tillgänglighetsåtgärder i stadens grund-, gymnasie- och vuxenutbildningsskolor. Avhjälp-

⁴³ Inriktningsförslag avseende åtgärdande av enkelt avhjälpta hinder (Dnr 07-324/1011:3)

det av enkelt åtgärdade hinder avser publika lokaler. Enligt utbildningsförvaltningen kommer inventeringen och förslag till åtgärder i grundskolorna att presenteras i utbildningsnämnden under 2010.

Övriga tillgänglighetsanpassningar i grund- och gymnasieskolor sker i samband med större ombyggnader. En kontinuerlig anpassning genomförs dessutom om/när behov uppstår. I bolagets personalstrategi ingår att möjliggöra för funktionshindrade att arbeta inom verksamheten. Avdelningen information, lokalutveckling och kontorsservice ansvarar för handikapplan och uppföljning (ekonomisk) av tillgänglighetsinsatser i bolaget fastigheter. Projektavdelningen och regionerna har ansvar för att tillgängligheten är inarbetad i projektstyrning, tillgänglighetsanvisningar, åtgärdsprogram samt har kontakt med sakkunniga tillgänglighetskonsulter.

Bolaget har regelbundet samarbete med utbildningsnämndens handikappråd. Frågor som bland annat tagits upp ur skolfastighetsperspektiv har varit enkelt avhjälpta hinder, tillgänglighetsinsatser vid ombyggnation på skolor.

3.7.2 Elever i behov av särskilt stöd

Ansvar för grundskolan (inkl förskoleklassen), obligatoriska särskolan och skolbarnsomsorgen övergick från stadsdelsnämnderna till utbildningsnämnden, halvårsskiftet 2007. Samtidigt lades grunden för arbetet med elever i behov av särskilt stöd/funktionsnedsättningar/ mottagna i särskola. Detta innebar att man fastställde skolans organisation och klargjorde rektors utökade ansvar för elever i behov av särskilt stöd. Samtidigt reglerades utbildningsförvaltningens organisation för elever i behov av särskilt stöd och ansvar för kostnader.

Enligt utbildningsförvaltningen har utvecklingen av arbetet fortsatt under åren 2007-2010 t.ex. med utveckling av former för arbetet med elever i behov av särskilt stöd, elevhälsoarbetet och elevhälsokompetens.

I verksamhetsplanen för år 2010 har införts bidrag till verksamhetsstöd i form av behovsgrupper för grundskoleelever i behov av särskilt stöd i såväl kommunala som i fristående grundskolor.

Särskilda undervisningsgrupper finns i vissa grundskolor och inom S:t Örjans skolor. Fristående skolor med särskild inriktning för elever med olika funktionsnedsättningar, behov av stöd finns.

Skolstöd är en av specialistenheterna på utbildningsförvaltningens uppdragsavdelning. Skolstöd har specialpedagoger med olika inriktning och erbjuder tjänster till alla skolformer, såväl kommunala som privata. Konsultationen betalas av beställande skolan.

Olika typer av **styrdokument och stödmaterial** har skapats för att tydliggöra regelverk, stödformer och ansvarfördelningen i stödet till elever i behov av särskilt stöd.

”**Elever i behov av särskilt stöd - Riktlinjer för Stockholms grundskola, obligatorisk särskola, gymnasie- och gymnasiesärskola**” är ett exempel som tydliggör hur Stockholms skolor (samtliga skolformer) ska arbeta med elever i behov av särskilt stöd.

Utbildningsförvaltningens stödmaterial ”**Mottagande i obligatorisk särskola**” finns på förvaltningens webb. Materialet uppdateras regelbundet. Välja skola ska omfatta alla, även elever som är i behov av mer omfattande stödinsatser. Elever i särskolan ska självklart ha samma rätt som andra elever att välja skola.

”**Hjälprea** - Planering för elever med funktionsnedsättningar i skolan från förskoleklass till gymnasiet” har framtagits i samarbete med Specialpedagogiska skolmyndigheten, Stockholms läns landsting och stadens utbildningsförvaltning. Den redogör för behov, ansvar och respektive huvudmans stödresurser för elever med rörelsehinder, synnedsättning och hörselnedsättning.

Fortbildning om elever i behov av särskilt stöd, regelverk, stödmaterial m.m. har genomförts för alla rektorer och skolledare i grund- och gymnasieskolan (inkl. obligatoriska särskolan och gymnasiesärskolan). Rektorer i fristående skolor inbjöds till utbildningstillfällena. Fortbildningsinsatserna planeras att fortsätta eftersom det finns behov av bättre kunskaper kring stödet till elever i behov av särskilt stöd.

”**Trygghet och studiero**” - Riktlinjer för arbetet i Stockholms skolor har antagits under år 2008. Det är viktigt att elever med funktionsnedsättningar uppmärksammas i anslutning till arbetet med trygghet och studiero. Elever med funktionsnedsättningar tillhör en utsatt grupp i skolan enligt flertalet studier och rapporter som handlar om mobbning och trakasserier⁴⁴.

Ett förslag till **kvalitetsprogram för elevhälsoarbetet** inkl. specialpedagogisk verksamhet kommer att presenteras för utbildningsnämnden våren 2010.

Förslag till riktlinjer för **samverkan mellan skola – socialtjänst - LSS m.fl.** har tagits fram av Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen och Utbildningsförvaltningen gemensamt. Respektive nämnd har beslutat att överlämna ärendet till Kommunstyrelsen för beslut.

Utbildningsförvaltningen har tagit initiativ till ett **gymnasiesärskoleråd** som ska träffas regelbundet och får i uppdrag att ta fram mål och vision för Stockholms gymnasiesärskola och behandla aktuella utvecklingsfrågor inom området.

Att **välja skola** ska gälla alla elever och inkludering i ordinarie skolverksamhet ska ske i första hand. I vissa fall finns behov av särskilda lösningar. Inom gymnasieskolan finns mindre grupper för elever med bl.a. Aspergers syndrom. En utredning om gymnasieutbildning för döva/hörselskadade elever pågår.

I Skärholmen i Stockholm finns ett av landets **Riksgymnasier för elever med rörelsehinder**. Elever tvingas söka till riksgymnasierna då hemortens gymnasieskola är otillgänglig. Denna särbehandling förstärker det sociala utanförskapet. Dessutom har Skärholmens gymnasium kvalitetsbrister med bland annat ett begränsat utbud av gymnasielinjer. Handikapporganisationen DHR anser att samtliga riksgymnasier för elever med rörelsehinder snarast bör avvecklas. Enligt Utbildningsnämndens verksamhetsplan för år 2010 ska förvaltningen utreda möjligheten att flytta Riksgymnasiet och gymnasiesärskola för rörelsehindrade till Farsta

⁴⁴”Diskriminerad, trakasserad, kränkt – barns, elevs och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier”, Skolverkets rapport (U2006/5849/S, dnr 2006:2495)

gymnasium och/eller Thorildsplans gymnasium eftersom både stadens FO och Specialpedagogiska skolmyndigheten har riktat kritik mot de brister i inkludering och valfrihet som placeringen av Riksgymnasiet för rörelsehindrade vid Skärholmens gymnasium innebär.

Särskolan

Läsåret 2008/2009 fanns totalt 1329 elever i särskolan (varav 983 obligatoriska särskolan och 346 gymnasiesärskolan)

Oberoende av hur skolverksamheten organiseras är det viktigt att särskolan och dess elever inkluderas och är en del av den ordinarie skolverksamheten. Det är ett viktigt att utveckla inkluderingsstrategier och använda sig av specialpedagogiskt stöd på den enskilda skolan. Elever i särskolan ska få möjlighet att, vid tillfällen som är lämpliga, delta i undervisning tillsammans med andra elever. Lokal- och verksamhetsmässig integration med grundskolan ska uppmuntras. Särlösningar och specialgrupper ska användas enbart då dessa går att motivera utifrån barnets/ungdomens bästa. De specialpedagogiska resurserna måste användas för att generellt öka kunskapen om hur barn i behov av särskilt stöd kan inkluderas i ordinarie verksamheter.

Korttidstillsyn (KTT) är en insats efter skolan och under lov för ungdomar över 12 år enligt LSS. Stadsdelförvaltningen LSS-verksamhet ansvarar för kostnaderna och gör överenskommelser om placering med berörd rektor i de fall verksamheten finns i skolan. Korttidstillsyn kan med fördel ordnas även inom ordinarie fritidsutbud för barn och ungdomar. Stadsdelförvaltningarnas LSS-handläggare för barn och ungdom anser att korttidstillsyn enligt LSS har haft påtagliga kvalitetsbrister. Personaltäthet varierar och upplevs många gånger som otillräcklig för att kunna ge tillräcklig kvalitet i insatsen. Det finns brister i uppföljning och kostnaderna har stora variationer.

En arbetsgrupp finns som för närvarande bl.a. arbetar med stödmaterial i olika samverkansfrågor enligt förslag i riktlinjer för samverkan mellan skola – socialtjänst - LSS m.fl. I detta sammanhang tas också korttidstillsynsverksamheten upp. I arbetsgruppen ingår representation från socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen och utbildningsförvaltningen. Stadsdelförvaltningar har representanter i en referensgrupp. Det finns behov av att reglera insatsen på ett mer tydligt sätt för att uppnå LSS-kvalitetskrav.

Elevhälsorapporten

Den individuella utvecklingsplanen (IUP) upprättas i anslutning till utvecklings-samtalet. IUP ersätter inte åtgärdsprogrammet, vilket upprättas när som helst under skolåret, så snart eleven behöver särskilt stöd. Åtgärdsprogrammet ska utarbetas i samverkan med eleven och dess vårdnadshavare.

Rektorn har det övergripande ansvaret och ska även leda arbetet i elevhälso-teamen. Stadens revision⁴⁵ har redovisat i sin granskning att rektorns styrning av elevhälsoarbetet på lokal nivå oftast är tydlig men kritiserar att utbildningsnämnden inte följer upp elevhälsoarbetet. Utbildningsförvaltningen anser att utvärderingar, inspektioner och den årliga elevhälsorapporten är viktiga medel för att säkerställa att elever får rätt stöd. Skolinspektörerna har uppdraget att inspektera situationen för elever i behov av särskilt stöd i alla skolformer.

⁴⁵ Revisionsrapport om ”Elevhälsoarbetet vid Stockholms stads grundskolor” (Nr 3:2009)

Elevhälsorapporten⁴⁶ har enligt en beställning från förvaltningschefen till utbildningsförvaltningens uppdragsavdelning följt upp arbetet med grundskolornas åtgärdsprogram som utgör ett viktigt led i skolans arbete med elever i behov av särskilt stöd. Uppföljningen gäller grundskolornas elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och blinda och gravt synskadade elever. Uppföljning gäller även gymnasieskolans åtgärdsprogram för döva/hörselskadade elever samt elever med Aspergers syndrom.

Elevhälsorapporten konstaterar att arbetet med åtgärdsprogram för samtliga ovan nämnda elevgrupper behöver vidareutvecklas och brister vid utarbetandet av åtgärdsprogram behöver övervinnas bland annat med hjälp av det stödmaterial som finns tillgängligt. Rapporten tar upp betydelsen av tillgänglig skola både undervisningsmässigt och socialt. Det finns bristande kunskaper om alternativa verktyg i lärandet. Pedagogernas kunskap om anpassad undervisning och hjälpmedel behöver öka. Rapporten visar brister när det gäller stödet till elever med funktionsnedsättning. Exempelvis har ytterst få elever med synskador fått förstärkningsinsatser av utbildningsförvaltningens resursperson i synskadefrågor. Enligt elevhälsorapporten 2009 gick 184 elever med synskador och endast 18 elever av dessa fick tillgång till förstärkningsstöd.

Synskadades Riksförbund (SRF) efterfrågar analys av dessa elevers rätt till likvärdig utbildning och vill att effekter av att den aktuella grundskolan ska bekosta det beställda stödet analyseras. Utbildningsförvaltningens inspektörer kommer att genomföra en särskild inspektion.

3.7.3 Vuxenutbildningen

En viktig del av förberedelserna till arbetslivet är möjlighet till vuxenutbildning även för personer med funktionsnedsättningar och ge nya chanser för dem som av olika skäl inte kunnat tillgodogöra sig utbildningen i grund- och gymnasieskolan. Här är både vuxenutbildningen med sitt Vuxenteam och Särvux viktiga samarbetspartners och spelar en viktig roll i förberedelserna inför arbetslivet.

Vuxenutbildning Stockholm har sedan år 2005 ett särskilt vuxenteam för studerande i behov av särskilt stöd. De överlägset största målgrupperna avser elever med dyslexi, läs- och skriv- och matematiksvårigheter samt elever med neuropsykiatrisk problematik.

Vuxenteamets arbete bygger på två uppdrag: 1) Rusta studerande i behov av särskilt stöd inför studier i den kommunala vuxenutbildningen i Stockholm stad och 2) Stödja pedagoger och ansvariga, inom den kommunala vuxenutbildningen i Stockholm stad, i bemötandet av studerande i behov av särskilt stöd.

Vuxenteamet konstaterar att endast några få av de 23 utbildningsanordnarna inom vuxenutbildning har specialpedagogisk kompetens.

- Stöd av kurator kring sociala dilemman som påverkar skolarbetet saknas hos de flesta utbildningsanordnarna.
- Antal längre kurser (20 veckor) inom Vuxenutbildningen har minskat. Studerande i behov av särskilt stöd behöver ofta utökad tid, inte kortare.

⁴⁶ ”Elevhälsorapport 2008/2009” Utbildningsavdelningen (2009)

- Antal distanskurser ökar. Det passar några studerande i behov av särskilt stöd men flertalet behöver möta lärare och kurskamrater för att få ett tydligt sammanhang, kontinuitet och koncentrerat stöd i studierna.
- Tendensen är att fler och fler studerande i behov av särskilt stöd har förutom läs- och skrivsvårigheter även sociala och psykiska problem som påverkar studierna.
- Om skolorna medvetet valde läromedel som fanns inlästa skulle studiesituationen förenklas för väldigt många elever.

”Yrkesinriktade kurser med specialpedagogiskt stöd” som anpassade alternativ för vuxenstuderande med generella inlärningssvårigheter är ett utvecklingsområde som har uppmärksammats av vuxenteamet och särvux i samverkan. Enligt Arbetsförmedlingen har arbetssökande med generella inlärningssvårigheter som medför nedsatt arbetsförmåga oftast möjlighet att få arbete inom följande branscher; restaurang, dagligvarubutiker, fastighetservice, trädgård och lager.

Enligt organisationen SIOS⁴⁷ finns vissa speciella behov som behöver uppmärksammas vid vuxenutbildning. Hos personer med funktionsnedsättning och etnisk minoritetsbakgrund kan det vara svårt att särskilja mellan de svårigheter som finns i andraspråksutveckling och andra typer av svårigheter. Detta gäller särskilt personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Att människor kan ha en kort/bristfällig utbildning behöver uppmärksammas vid undervisningen. Det behövs:

- Mer inläst material eftersom Komvux studier avser att skaffa betyg inför vidare studie på högre instans, där inläst material finns i betydligt större omfattning.
- Kurser i studieteknik som exempelvis kan vara poängsatta introduktionskurser, där studerande med läs- och skrivsvårigheter har tillgång till särskilda kursmoment.
- Elever med annat modersmål än svenska behöver uppmärksammas. Orsaken till inlärningssvårigheter kan delvis bero på språkliga och delvis på andra outredda svårigheter.

Särvux/Lärvux

Intresset för Särvux, som i Stockholm går under namnet Lärvux, har ökat de senaste åren. Lärvux är kommunens vuxenutbildning för personer över 20 år med inlärningssvårigheter som beror på utvecklingsstörning, förvärvad hjärnskada eller autism. Lärvux erbjuder en utbildning som utgår från individens förutsättningar och önskemål. De studerande garanteras en utbildning som är individanpassad i små undervisningsgrupper med kvalificerad och utbildad personal.

Lärvux har etablerat nätverk och samverkan med arbetsmarknadsmyndigheter, stadens jobbtorg och dagliga verksamheter för att utveckla utbildningen med inriktning på arbete. Särvux erbjuder kurser bland annat i svenska, engelska, matematik och datakunskap.

Samhällets regelverk för Lärvux är till vissa delar föråldrad. Studerande har ofta behov och intresse av att delta i kortkurser men är tvingade till långa kursplaner. Fler vill gå på yrkeskurser av traditionell form men statlig stöd till yrkesutbildning utgår inte till Lärvux. I vissa fall skulle eleven vilja ha studielån för att finansiera

⁴⁷ Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige (SIOS)

sin utbildning. Trycket ökar på de yrkesinriktade linjerna. I dag finns kursen ”Äldre-
vård och service” samt ”Handel och service”.

Stadens Lärvox utbildning flyttar under år 2010 till nya tillgängliga lokaler.

3.8 Arbete samt ekonomisk och social trygghet

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Nämnder och styrelser ska beakta mångfald i sin personalpolitik och aktivt verka för att såväl förvaltningarna som det privata näringslivet möjliggör och underlättar anställning av människor med funktionsnedsättning.”

Har stockholmaren med funktionsnedsättning tillgång till arbete?

Både personer med psykiska och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar samt personer med utvecklingsstörning behöver mer arbetsinriktade verksamheter och i vissa fall möjlighet till lönearbete.

Det behövs ett medvetet och metodiskt arbete samt kompetens om olika gruppers förutsättningar för att kunna ersätta bidragsberoende med arbete.

Tillgänglighet på stadens egna arbetsplatser måste uppmärksammas och attityderna till rekrytering av medarbetare och praktikanter med funktionsnedsättningar måste förbättras.

Tillgång till arbete

Människor med funktionsnedsättning ska, så långt som möjligt, ha samma möjligheter som andra att leva ett självständigt liv och ha ett arbete att gå till.

Statskontoret har på regeringens uppdrag utvärderat insatser för personer med funktionsnedsättningar inom arbetsmarknadspolitiken⁴⁸. Utvärderingen har lett till förändringar i socialförsäkringen med införandet av rehabiliteringskedja, tidsbegränsad sjukpenning och stora förändringar inom sjukersättning. Målet är fler ska kunna arbeta i stället för långvariga sjukskrivningar och att underlätta för återgång till arbetsmarknaden.

Arbetsförmedlingen har i uppdrag att bedriva arbetsinriktad rehabilitering som en del av arbetsmarknadspolitiken. En viktig del av detta uppdrag är insatser för unga med funktionsnedsättning. I Stockholm finns en särskild arbetsförmedling, AF Unga Funktionshindrade som samverkar med gymnasieskolan, FK, Socialtjänsten och olika rehabiliteringscenter. De flesta arbetssökande på AF Unga Funktionshindrade har specifika inlärningssvårigheter, dyslexi, generella inlärningssvårigheter och psykiska funktionsnedsättningar.

Jobbtorg inrättades år 2008 för att stärka stadens insatser så att fler arbetslösa ska komma ut i arbete. Personer med psykisk och fysisk funktionsnedsättning i behov av stöd kom delvis med i jobbtorgaktiviteter från år 2009. Upphandling av tjänster för utredning av arbetsförmågan, arbetsträning och arbetsförberedande insatser har genomförts under år 2009.

⁴⁸ ”De nya insatserna för funktionshindrade inom arbetsmarknadspolitiken – en utvärdering av trestegsmodellen” (Statskontoret 2008:9)

Erfarenheterna från stadsdelsförvaltningarna har visat att det för personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning uppstår ofta svårigheter i kontakten med arbetsmarknaden. Som förslag på lämpliga insatser nämns bland annat anpassad arbetsträning och arbetsmarknadsåtgärder med stöd av arbeidskonsulenter med neuropsykiatrisk kompetens.

Socialstyrelsen framhåller att intentionerna i LSS-lagstiftningen inte uppfylls⁴⁹. Den dagliga verksamheten bör ha ett mål att utveckla den enskildes möjlighet till förvärvsarbete. Även LSS-kommittén⁵⁰ lyfter fram problemen med ”inlåsning” i den dagliga verksamheten och föreslår att Socialstyrelsen tar fram nationella riktlinjer för arbetsmetoder som bland annat fokuserar på möjligheten att komma in eller tillbaks till arbetslivet. Enligt LSS-betänkandet ska det i första hand prövas om personen kan få vanligt arbete med stöd av Arbetsförmedlingen och dess riktade insatser till personer med funktionsnedsättning. LSS-lagrådsremissen⁵¹ föreslår statliga stimulansmedel för utveckling av daglig verksamhet/ arbetsverksamhet för personer med psykiatriska funktionsnedsättningar.

Både i daglig verksamhet enligt LSS och inom socialpsykiatrins arbets- och sysselsättningsverksamhet enligt SoL finns personer som skulle kunna lönearbeta under förutsättning att det finns tillgång till individuella stödinsatser. Även inom dessa verksamheter kan metoder utvecklas för att öka förutsättningarna för den enskilde att övergå till lönearbete.

Funktionshinderinspektörernas inledande granskning av daglig verksamhet och sysselsättning⁵² påvisade bland annat behovet av ökad kvalitet i handläggning och dokumentation samt intensifiering av arbetet med individuella planer. Det behövs bättre hänsyn till brukarens möjligheter att enkelt och klart följa sitt ärende. I den fortsatta granskningen⁵³ lyfts fram utvecklingsområden såsom behovet av bättre dokumentation inom myndighetsutövning. Det finns behov av att utförareheter får bättre beskrivningar av insatser som beställs av biståndshandläggare. Utformningen av verksamhetslokaler för daglig verksamhet är mycket skiftande och saknar reglering utifrån kvalitetsaspekter. Inom socialpsykiatrins verksamheter anser inspektörerna att den biståndsbedömda tiden behöver öka för att uppnå bättre kvalitet i insatsen. Berörda brukargrupper framför i sina synpunkter till FO och framför att en del stadsdelsförvaltningar har minskat dag-/sysselsättningsverksamhet till två dagar i veckan. Samtidigt framkommer i brukarundersökningen⁵⁴ inom stadens socialpsykiatri att korta vistelsetider i ger större missnöje hos brukaren. Inspektörerna har lyft fram ett antal goda exempel med meningsfulla aktiviteter och bra arbetsmetoder. Hösten 2009 inledde inspektörerna granskningen av stödet till döva och dövblinda personer.

Det finns ett kommunalt ansvar att söka upp och erbjuda individuellt anpassade insatser för unga 16-19 år som inte ha avslutat sin skolgång och dessutom saknar sysselsättning. Utbildningsförvaltningens ”Gymnasieslussen” har haft uppföljningsansvaret med uppgiften att arbeta med dessa ungdomar med inriktning på fortsatt utbildning. De som avsäger sig utbildningsinsatser har hänvisats till stads-

⁴⁹ ”Kartläggning/lägesbeskrivning av daglig verksamhet enligt LSS” (SOS 2008-131-22)

⁵⁰ ”Möjlighet att leva som andra” (SOU 2008:77)

⁵¹ ”Personlig assistans m.m. - åtgärder för ökad kvalitet och trygghet” Lagrådsremiss febr 2010

⁵² Funktionshinderinspektörernas årsrapport - verksamhetsåret 2008

⁵³ Funktionshinderinspektörernas årsrapport - verksamhetsåret 2009

⁵⁴ Socialpsykiatri i Stockholm - enkät till brukarna 2009 SAN Dnr 3.1-0746/2009

delsförvaltningarna för att söka försörjningsstöd/jobbtorg då det grundläggande sociala ansvaret finns på stadsdelsförvaltningarna.

Staden som arbetsgivare har mycket övergripande formuleringar i sin Personalpolicy⁵⁵ när det gäller rutiner vid rekryteringsprocessen som ska säkerställa att den enskildes kompetens blir avgörande och att ingen diskriminering sker. Staden kan vidta mer aktiva åtgärder för att vara en förebild, ändra attityder och öka antalet anställda personer med funktionsnedsättningar.

Arbetsmarknadsprojekt för arbetstagare med funktionsnedsättning:

ALFA⁵⁶- projektet startade år 2009 för att skapa vägar till studieverksamhet och sysselsättning för personer med psykiska funktionsnedsättningar i Stockholms stad. Även Huddinge kommun deltar i projektet. ALFA- projektet är ett samverkansprojekt med Social- och arbetsmarknadsförvaltningen som projektägare med finansiering från Europeiska Socialfonden (ESF). Andra samarbetspartners är arbetsförmedlingen, försäkringskassan, landstinget samt berörda brukarorganisationer. Projektets syfte är att samla uppgifter om vägar till arbete/sysselsättning och genom en arbetsgrupp lösa samverkansfrågor och öka sysselsättningsgraden hos personer med psykisk funktionsnedsättning.

Livsval är ett treårigt arbetsmarknadsprojekt med ESF- finansiering med Alma Folkhögskola som projektägare i samarbete med andra huvudmän och med berörda brukarorganisationer. Projektets syfte är att skapa modeller och metoder för att personer som står långt ifrån arbetsmarknaden och har någon form av arbetshinder kommer närmare arbetsmarknaden.

Open Eyes är ett arbetsmarknadsprojekt i samarbete mellan Stockholms stad, TeliaSonera och TietoEnator. Samarbete sker även med AF Unga funktionshindrade. Arbetssökande med funktionsnedsättning har fått coachning och beretts praktikplatser i syfte att skapa karriärvägar och underlätta för övergång till arbete.

3.9 Familjeliv

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Nämnder och styrelser ska tillse att den personliga integriteten och möjligheten till familjeliv beaktas och värnas för människor med funktionsnedsättning.”

Kan stockholmaren med funktionsnedsättning leva familjeliv?

Det behövs bättre samverkan mellan olika avdelningar/enheter och samt uppmärksamhet kring regelverk som avser endast ensamhushåll för att öka förutsättningarna för människor med funktionsnedsättningar att kunna leva ett normalt familjeliv.

Kunskap och utbildningsinsatser behövs för att minska fördomar och negativa attityder.

⁵⁵ ”Personalpolicy för Stockholms stad” (KF 2009-02-16)

⁵⁶ Alternativ förmedling av sysselsättning, studier, praktik och arbete

Det förekommer brister i stödet till föräldrar med funktionsnedsättning. Hänvisning till ansvaret enligt både äktenskapsbalken och föräldrabalken är naturligt men kraven upplevs i vissa fall orimligt höga. Socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltningen har ordnat utbildningsseminarier gemensamt för berörda personalgrupper för att förbättra kunskapen om aktuell lagstiftning och samverka kring familjer där det förekommer funktionsnedsättning.

Fler personer med funktionsnedsättning t ex med utvecklingsstörning väljer att leva i ett förhållande. Detta kräver utveckling av regelverk kring stödinsatser då regelverken ofta utgår ifrån ensamhushåll. Det finns hinder för att flytta ihop i särskilda boendeformer och hinder för att få besöka varandra. Regler som hinder förekommer även vid beviljandet av stöd såsom ledsagning och färdtjänst. Stödet till familjer där någon av familjemedlemmarna har funktionsnedsättning förutsätter bra samarbete och samordning av insatser inom den aktuella förvaltningen.

Den 1 juli 2009 infördes nya bestämmelser i socialtjänstlagen som handlar om stöd till anhöriga som vårdar eller stödjer en närstående. Den skärpta lagstiftningen innebär att anhöriga ska erbjudas stöd och stödet ska omfatta hela målgruppen.

D.v.s. även anhöriga till långvarigt sjuka och personer med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning under 65 år kan erbjudas stöd. Detta innebär att även funktionshinderområdet i staden ska kunna ta del av den statliga satsningen för anhörigstöd. Kommunerna har i uppgift att utarbeta en strategi för arbetet med avlastning av närstående.

Våld mot personer med funktionsnedsättning och i synnerhet våldet mot kvinnor har uppmärksammat under åren 2008-2009. Personer med funktionsnedsättningar är extra utsatta på grund av beroendeställning till både närstående, personal och allmänheten. Stadens kvinnojour har flyttat till tillgängliga lokaler och man har efter en längre tids bristsituation uppmärksammat behovet av tillgängliga jourligheter.

Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen har genomfört ett kompetensutvecklingsprojekt med medel från länsstyrelsen samt medverkat till utarbetning av en skrift⁵⁷ som stöd för berörda verksamheter. Projektet utgör nu en modell för utbildningsinsatser i hela länet.

3.10 Idrott, kultur och fritid

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Nämnder och styrelser ska tillse att stadens verksamheter och anläggningar senast år 2010 är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning så att de har möjlighet att såväl besöka som aktivt utöva sina kulturella, fritids- och idrottsintressen samt sin religion. Nämnder och styrelser ska verka för att detta genomförs även av ickekommunala verksamhetsutövare. Nämnder och styrelser bör i största möjliga utsträckning förlägga sina evenemang, konferenser m.m. till lokaler som uppfyller kraven på tillgänglighet och användbarhet.”

⁵⁷ ”Vägen till att se och agera” Länsstyrelsen i Stockholms län

Kan stockholmaren med funktionsnedsättning ta del av idrotts-, fritids- och kulturaktiviteter?

Den fysiska tillgängligheten inom idrotts- och kulturanläggningar har förbättrats.

Samordningen av fritidsaktiviteter med hjälp av en fritidssamordnare har förbättrat samordningen och gett kunskap om fritidsutbudet i staden

Staden måste fortsätta att stödja idrotts-, fritid- och kulturverksamheter som inkluderar personer med funktionsnedsättningar i sina ordinarie verksamheter samt skapar verksamhetsutbud med god tillgänglighet.

3.10.1 Idrott

Enligt stadens idrottspolitiska program⁵⁸ ska ”alla som bor i Stockholm oavsett ålder, kön, etnisk bakgrund eller funktionshinder ska kunna utöva idrott utifrån egna förutsättningar och önskemål inom idrottsförening, i annans regi eller på egen hand”..”Alla stockholmare, även de som har funktionsnedsättning, ska ha möjlighet att utöva idrott”...” Personer med olika funktionshinder ska ha tillgång till idrottsanläggningar”.

Idrottsförvaltningen har förbättrat informationen om anläggningarnas tillgänglighet på förvaltningens hemsida och via informationsfoldrar samt på tillgänglighetsguiden Entré Stockholm.

Idrottsnämnden har disponerat medel cirka 10 mnkr/år från stadens tillgänglighetsanslag för förbättringar i anläggningarna. Idrottsnämndens satsning på Idrottens Hus för handikappidrott har förbättrat förutsättningarna för idrottsutövning för personer med funktionsnedsättning. Stockholms Handikappidrottsförbund blev förstahandshyresgäst och ansvarar för verksamheten i anläggningen som är en samlingspunkt och utbildningscentrum för handikappidrotten. Ytterligare investeringar och upprustning av anläggningen planeras av idrottsförvaltningen.

Tillgänglighetsinvesteringarna i framförallt det gamla anläggningsbeståndet har varit mycket värdefullt för att öka tillgängligheten för alla. Goda exempel är insatser vid motionsgården Hellasgården och i olika idrottshallar och simhallar. Den enskilt största satsningen som idrottsnämnden hittills genomfört är köpet och moderniseringen av Beckomberga sim- och idrottshall till ett ”Idrottens hus” för handikappade.

Förvaltningens fritidsutvecklare har sedan handikappolitiska programmet antogs flyttat fokus från att själva bedriva verksamhet till att istället arbeta med att underlätta för olika fritidsaktörer att rikta sin verksamhet till personer med funktionsnedsättningar. Mycket arbete har lagts på samverkan, råd, utbildning och stöd till föreningar, institutioner och organisationer. Målet är att fritidsutbudet för personer med funktionsnedsättning ska finnas i samma organisationer och på samma platser som för alla andra medborgare.

Idrottsförvaltningen har inrättat en anställning som fritidssamordnare som leder arbetet i projektet ”Fritid för alla”. Samordnaren har i uppgift att vara navet i ett nätverk med representation från stadsdelsförvaltningarna. Samordningen har un-

⁵⁸ Idrottspolitiskt program för Stockholms stad - jan 2006

derlättat stadens samarbete i frågor som rör fritiden för barn och ungdomar med funktionsnedsättning. Förvaltningen har anställt två personer, som är rullstolsanvändare, inom ramen för projektet ”Fritid för alla”. Deras erfarenheter och kunskaper är en tillgång i projektet. Projektet webbplats www.stockholm.se/fritidforalla samlar in utbudet av fritidsaktiviteter vilket har uppskattats av intresserade medborgare/familjer.

Handikapprådet deltar aktivt i diskussioner och genomgångar av olika tillgänglighetsinvesteringar samt genomför regelbundna besök och kontroller på anläggningarna. Rådet godkänner förslagen till investeringar för ökad tillgänglighet.

3.10.2 Kultur

Kulturförvaltningen har koncentrerat sina handikappolitiska insatser inom områdena ökad medvetenhet och kunskap, tillgänglighet, kultur och personalutbildning. Ambitionen är att all information, både skriftlig och muntlig, ska vara tydlig och begriplig och anpassad efter olika målgruppers möjligheter att tillgodogöra sig informationen. Särskilda utbildningsinsatser har gjorts för webbredaktörerna för att göra informationen på hemsidorna tillgänglig.

Tillgänglighetsperspektivet finns med som en integrerad del i all projektering och planering i kulturförvaltningens verksamheter, oavsett om det gäller den fysiska utformningen av lokaler, informationen via hemsidor, skyltsystem eller trycksaker eller verksamhetens inriktning. Mångfalden och alla människors lika värde är en grundpelare i all kulturverksamhet.

Bemötandeutbildning genomförs för alla personal i publikt arbete och under flera år har en seminarieserie genomförts under rubriken ”Hur bemöter vi funktionshindrade?”. Teman har handlat om barn och ungdomar, om personer med synskador, hörselskador, autism, dyslexi mm.

Inom ramen för trafikkontorets tillgänglighetsprojekt har årligen disponerats fem mnkr för åtgärder inom kulturnämndens verksamhetsområde. De brister som funnits i befintliga inre och yttre miljöer har successivt åtgärdats. De senaste åren har därför en mnkr årligen kunnat riktas till insatser för ökad tillgänglighet inom de delar av det fria kulturlivet, som erhåller kommunalt stöd. I huvudsak innebär åtgärderna förbättrade entréer med ramper, automatiska dörröppnare, hissar med syntetiskt tal, skyltsystem, hörselslingor, förbättrad belysning, gradänger och handikapptoletter.

Tillgänglighetsguide till kulturlivet i Stockholm har givits ut sedan 1998, de senaste åren även på engelska och digitalt. Kulturförvaltningen driver även Ljudbiblioteket, som är avsett för synskadade och personer med läs- och skrivsvårigheter i alla åldrar samt det Virtuella biblioteket på webbplatsen.

Förvaltningen bedriver viss verksamhet direkt riktad till människor med funktionsnedsättning. Stadsbiblioteket t ex tillhandahåller biblioteksservice vid sjukhus/hem, servicehus, dagverksamheter, gruppboenden, aktivitetslokaler mm.

Kulturskolan bedriver sedan 1998 ett ”Resurscenter” på Mariebergsgatan, en verksamhet där deltagarna som är barn och ungdomar i åldersgrupperna upp till tjugo år med fysiska, psykiska och sociala funktionsnedsättningar kan utveckla

det egna skapandet i både musik, dans, teater, bild och form. Dessutom bedrivs kulturskoleverksamhet på beställningsuppdrag av särskolor och skoldaghem för samma målgrupp. Kulturskolans ambition är att utveckla verksamheten, så att den också integreras i ordinarie verksamhet och på så sätt når ännu fler.

3.10.1 Inkludering

Målet är att barn och ungdomar med funktionsnedsättning i första hand inkluderas i ordinarie verksamheter. Detta kräver i regel mindre grupper och eventuell extra ledare. Idrottsförvaltningen använder sig av s.k. ”inkluderingsbidrag” för att åstadkomma högre grad av inkludering i verksamheter inom föreningslivet. Fler organisationer och föreningar anmäler sitt intresse och söker föreningsbidrag för inkluderande åtgärder. Alla personer kan dock inte delta i inkluderade aktiviteter fullt ut. Det behövs även specialinriktning för vissa grupper.

Från år 2008 inrättades en samordnarfunktion för idrott, fritids- och kulturaktiviteter för barn och ungdomar med funktionsnedsättning. Samordningsprojektet hade i uppgift att 1) inspirera, uppmuntra och stimulera till inkludering 2) bilda nätverk mellan kontaktpersoner på 18 berörda förvaltningar 3) samla information om tillgängligt fritidsutbud och 4) ta fram samverkansmodell för olika aktörer.

En egen webbplats www.stockholm.se/fritidforalla innehåller insamlade tips på olika aktiviteter som barn och unga kan delta i utifrån sitt intresse och sin egen förmåga. Alla aktiviteter på hemsidan är tillgängliga utifrån principer att man kan komma in med rullstol, få lättförståelig information och extra stöd vid behov. Alla aktörer inom fritid, idrott och kultur kan inlämna tips på aktiviteter som kan presenteras på denna webbplats. Samordningen får positiv respons från handikappföreningar och föräldrar.

Strategisk kulturplan för barn och ungdom ”Kultur i ögonhöjd”⁵⁹ har utarbetats av kulturförvaltningen innehållande strategier för fritid och kultur för alla barn och ungdomar. Planen har reviderats utifrån innehållet i skolplanen, förskoleplanen och kulturplanen och beaktar även behov hos barn och unga med funktionsnedsättning.

Semesteraktivitet/läger för vuxna personer med utvecklingsstörning boende i gruppboendestad har organiserats av idrottsförvaltningens fritidsutvecklare. Oftast bekostas lägvistelsen av gruppboendestaden, ibland beviljas insatsen av LSS-handläggaren. Det finns ett stort behov av aktiviteter anpassade för personer med flerfunktionshinder och personer med grav utvecklingsstörning och autism. Det behövs kunskap och medvetenhet från gruppboendestadspersonal om uppgiften att se till att brukarnas egna önskemål om sin fritid ska kunna förverkligas.

Delaktighet och inkludering i fritidsaktiviteter är i många fall beroende av stöd i form av ledsagning eller kontaktperson. Många personer med utvecklingsstörning har fått försämrade förutsättningar till dessa stödinsatser då stadsdelsnämnderna har övergått till hårdare bedömningar särskilt när det gäller personer som bor i gruppboendestäder.

⁵⁹ ”Kultur i ögonhöjd” Strategisk plan för barn- och ungdomskultur i Stockholm 2009-2012

Motionsaktiviteter som är anpassade för målgruppen har startat på förvaltningens bad och hallar. Genom bidrag och stöd arrangerades läger även av fristående organisationer. Samverkan sker med bl.a. föreningar, institutioner och organisationer med marknadsföring, ekonomiskt stöd, råd och utbildning från konsulenterna. På idrottsförvaltningen och på kulturförvaltningen ges stöd för att utveckla inkluderande verksamheter för vuxna med utvecklingsstörning.

Socialtjänstnämndens LSS-kolloverksamhet riktar sig till barn och ungdomar med utvecklingsstörning, autism och autismliknande tillstånd. Kolloverksamhetens syfte är att ge rekreation, social samvaro och miljöombyte under jul-, sport-, påsk- och sommarlov. Efterfrågan på kollo under jul- och påskledighet har minskat. Fler med annan etnicitet än svensk ansöker om plats på LSS-kollo. Intresset för kollovistelse har ökat trots att vistelsetiden har minskats. Kolloverksamheten är unik och platser köps i mån av utrymme även av kranskommuner.

Ordinarie kolloverksamhet för barn och unga måste på ett mer medvetet sätt arbeta för inkludering av barn och ungdomar med funktionsnedsättningar och beakta frågan vid upphandling av kollojänster.

Tillgång till fritidsaktiviteter ingår i gruppbestadens verksamhetsansvar. Allt fler personer med lindrig utvecklingsstörning väljer att bo i egen bostad utanför gruppbestäder utan stöd till fritidsaktiviteter. Staden behöver utveckla stödformer även för de personer som i många fall saknar tillgång till meningsfull fritid.

3.11 Samarbete och samordning

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Kommunstyrelsen har ett övergripande ansvar för att samordna stadens handikappolitiska arbete. Stadens nämnder och styrelser ska se till att samordningen utvecklas och förbättras inom och mellan förvaltningar, mellan staden och landstinget, mellan staden och staten samt mellan staden och näringslivet/organisationer i de frågor som gäller människor med funktionsnedsättning”.

”Nämnder och styrelser ska sträva efter att delta i internationella samarbetsprojekt som berör den egna verksamheten. Nämnder och styrelser ska lyfta fram frågor om tillgänglighet och andra handikappaspekter samt ta del av kunskap och gjorda erfarenheter i andra länder.”

Hur fungerar samarbete och samordning?

Det finns tydliga övergripande policydokument och avtal om samverkan men det behövs mer av konkreta samverkansrutiner i vardagsarbetet för att personer med funktionsnedsättningar ska få insatser i samverkan utan att falla ”mellan stolarna”.

Projekt med metodutveckling och utbildning kring arbetet med individuella planer (IP) har startat inom staden för att utöka brukarens delaktighet och förbättra samordningen.

Samordning av stödinsatser är fortsatt ett av de större problemen inom stöd och service till personer med funktionsnedsättningar. Samarbete och samordning inom stadens egna förvaltningar måste förbättras för att gränsdragningskonflikter kring brukarens behov ska kunna elimineras särskilt beträffande personer med

neuropsykiatrisk problematik. Det behövs bättre samordning av stöd i ärenden som berör flera kompetensområden.

Överenskommelser om samverkan

Ett återkommande problem som uppkommer både i allmänhetens och medarbetarnas kontakter med FO är bristande samarbete och samverkan kring brukarens behov. Behovet av bättre samarbete och samordning finns både internt inom stadens förvaltningar, mellan stadens olika förvaltningar och med externa aktörer. Det har beslutats om ett antal viktiga överenskommelser om samverkan:

I oktober 2009 togs en central samverkansöverenskommelse mellan Stockholms läns landsting och Stockholms stad om **hälso- och sjukvårdsansvar** för äldre samt personer med fysisk funktionsnedsättning, utvecklingsstörning eller autismspektrumtillstånd samt för personer med förvärvad hjärnskada eller annan kognitiv svikt⁶⁰. Överenskommelsen ska utgöra en grund för lokala överenskommelser för samverkansrutiner mellan stadsdelsnämnder och parter som representerar landstinget.

Överenskommelse mellan Stockholms läns landsting, Stockholms stad och Försäkringskassan beträffande personer i behov av **andningshjälp** i hemmet har funnits sedan år 2004 och är aktuell för översyn. Likaså är överenskommelse för medicinskt hälso- och sjukvård i särskilda boendeformer uppsagd. Den är aktuell för översyn hos KSL Kommunförbundet Stockholms län.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd⁶¹ reglerar planering och genomförande av samordning av insatser för enskildas rehabilitering och habilitering mellan landstinget och kommunen. Med dessa föreskrifter och allmänna råd som grund har socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltningen samt landstinget framtagit en gemensam policy för strukturerad samverkan⁶² som ska underlätta vardagen för vuxna **personer med utvecklingsstörning** som är i behov av stöd från både landstinget och staden. Dokumentet ska årligen uppdateras.

Stadsdelsförvaltningarnas samarbete och samordning kring ansvaret för stödinsatserna varierar. Det förekommer konflikter om ärendeansvar och kostnadsfördelning såväl internt mellan stadsdelsförvaltningarnas olika avdelningar som mellan staden och landstinget. Detta gäller ofta i anslutning till stödinsatserna till **personer med psykiatriska och neuropsykiatriska diagnoser**.

Personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har ingen klar tillhörighet i stödorganisationen då personen kan behöva insatser från flera olika avdelningar/enheter. Pilotverksamheten ”Samlas Sydväst” har pågått under åren 2008-2009 inom stadsdelsnämnderna Skärholmen, Hägersten-Liljeholmen och Älvsjö. Utifrån erfarenheter från ett tidigare projekt⁶³ har projektet utvecklat en modell för samordnade insatser för vuxna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I slutrapporten⁶⁴ redovisas ett konkret förslag till en ”samverkansplan”.

⁶⁰ Överenskommelse mellan SLL och Stockholms stad om hälso- och sjukvårdsansvar (SAN Dnr 3.1-0642/2009, ÄN Dnr 108-200/2009)

⁶¹ Föreskrifter och allmänna råd om samordning av insatser för rehabilitering och habilitering (SOSFS 2007:10 samt 2008:20)

⁶² Policy för samverkan och samordning av insatser för vuxna personer med utvecklingsstörning (Dnr 3.1-0653/2008)

⁶³ ”Samordnade insatser för vuxna med neuropsykiatriska funktionshinder”, Samlas-projektet

⁶⁴ Slutrapport från Pilotverksamheten Samlas Sydväst 2008-2009

En arbetsgrupp mellan staden och landstinget har i uppgift att ta fram en **samverkansöverenskommelse i neuropsykiatrifrågor mellan staden och landstinget**. Arbetet har påbörjats år 2010.

Det finns oklarheter i samverkan kring **utfärdandet av tandvårdsintyg** vilket förorsakat problem för aktuella brukare. Landstingets enhet för tandvårdsstöd förutsätter att kommunens LSS-handläggare utfärdar s.k. tandvårdsintyg till personer som tillhör LSS personkrets. Denna hantering medför oklarheter kring regelverk för korrekt myndighetsutövning. Enligt socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltningen kan handläggarna utfärda intyget endast till dem som har LSS-insatser från kommunen. I avvaktan på att frågan klaras upp uppmanas stadsdelsförvaltningarna att utfärda intyg för dem som har en färdigutredd och styrkt diagnos som inte fordrar ytterligare utredning av kommunen.

Idrottsförvaltningens samordnarfunktion kring barn och unga med funktionsnedsättning fokuserar på samverkan med föreningslivet, skolan, studieförbund och habilitering. Samordnarfunktionen har bildat ett nätverk i fritidsfrågor för att förbättra samverkan mellan berörda förvaltningar i staden. (Se avsnitt Idrott, fritid)

Giltighetstiden för **BUS- policyn**⁶⁵ gick ut vid utgången av 2008. Policyn är framtagen av KSL i samverkan med länets kommuner och landstinget har reglerat samverkan gällande **barn och ungdomar i behov av särskilt stöd**. En ny policy är under bearbetning enligt beslut i KSL:s vård- och omsorgsberedning samt Landstingets hälso- och sjukvårdsberedning. Arbetet fortsätter under år 2010. Under tiden rekommenderas fortsatt arbete med samverkan i ”BUS-anda”.

Viktiga utvecklingsfrågor är att lösa olika gränsdragningsfrågor mellan kommun och landsting. Andra viktiga frågor är ansvars- och kostnadsfördelning mellan kommun och landsting för gemensamma ärenden vid HVB-hems placeringar, utredning av barn och ungdomar med neurologiska eller neuropsykiatriska utvecklingsavvikelse - skolans kontra landstingets ansvar, privata utförare delta-gande i samverkan, mötesplatser (BUS- grupperna) både på lokal och regional nivå samt BUS- gruppernas sammansättning och mandat.

BBIC - Barns Behov I Centrum – är ett system/samverkansmodell för utredning, planering och uppföljning av socialtjänstens arbete med barn och unga i ålderna 0-20 år. Hela stadens berörda handläggare inom socialtjänstens barn- och ungdomsverksamhet har utbildats i BBIC. Metoden är heltäckande beträffande barnens behov och har fokus på samarbete och samverkan kring barnet.

Riktlinjer för samverkan mellan skola och socialtjänst för barn/ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa⁶⁶ har behandlats i berörda nämnder för att förbättra stadens interna samverkan kring barn och unga.

Kring elever i behov av särskilt stöd måste stödinsatser ges i samverkan. Från år 2009 finns ett s.k. ”samverkansuppdrag”, som innebär bl.a. att stadsdelsförvaltningarna ska skriva samverkansöverenskommelser med skolorna.

⁶⁵ Barn och ungdomar som behöver särskilt stöd - BUS (KSL och Landstinget 2001)

⁶⁶ Riktlinjer för samverkan mellan skola och socialtjänst för barn/ungdomar. UTBN Dnr 08-012/471 SAN Dnr 2.2- 0846/2009

Individuella planer avser att underlätta för samordningen och kan begäras av den som har insatser enligt LSS för att underlätta för samverkan. Individerna ges möjlighet till inflytande och IP ger dessutom ett värdefullt underlag för planering

I en revisionsrapport⁶⁷ framfördes att andelen personer som begär att få en individuell plan enligt LSS bör öka. Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag analyserat förutsättningarna för att samordna de individuella planerna⁶⁸. LSS-slutbetänkandet⁶⁹ föreslår att rätten till Individuell plan borde stärkas genom att den nuvarande lagtexten ändras från att den enskilde kan begära till att den enskilde med LSS-insatser ska erbjudas en individuell plan. Det finns dock frågeställningar kring intresset för individuell plan från brukarens sida. Exempelvis har både Södermalms och Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning gått ut med riktad information till samtliga personer med LSS-insatser och informerat om möjligheten att begära en individuell plan. Intresset från brukarna har varit obefintligt inom båda förvaltningar.

Nya lagbestämmelser har trätt i kraft från år 2010 angående gemensamma överenskommelser om samarbete och gemensam individuell planering mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten⁷⁰. Kommuner och landsting ska ingå överenskommelser om samarbetet kring personer med psykisk funktionsnedsättning i fall där båda ger insatser till personen. Överenskommelsen mellan staden och landstinget från år 2005 sades upp av landstinget under år 2009. En arbetsgrupp har haft i uppgift att ta fram ett nytt förslag för behandling inom respektive myndighets ledning. Kommunförbundet Stockholms län (KSL) har inlett arbetet med ett länsdokument kring arbetet med människor med psykiska funktionsnedsättningar.

Projekt individuell planering i Stockholms stad är ett tvåårigt projekt som finansieras av Allmänna Arvsfonden. Samverkansprojektet mellan FUB Stockholm, HSO Stockholms stad, Attention Stockholms stad, Autism- och Aspergerföreningen i Stockholms län, IFS Centrala Stockholm Hjärnskadeförbundet Hjärnkraft i Stockholms län samt stadens socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltning. Projektets syfte är att sprida information om nyttan med individuell planering, öka användningen och hitta arbetsformer. Målgruppen är barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning. Behoven hos personer med utländsk bakgrund kommer att uppmärksammas.

Internationellt samarbete

I kommunstyrelsens strategi för stadens EU- arbete från 2003 är målen att EU-arbetet ska samordnas och integreras i det dagliga arbetet i stadens förvaltningar och bolag. Stadsledningskontorets internationella avdelning samordnar och förmedlar information och ansvarar tillsammans med ämnesansvariga för kontinuerlig redovisning till kommunstyrelsen. Arbetet ska även redovisas i respektive facknämnd i den ordinarie verksamhetsuppföljningen. Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen ansvarar, genom Europaforum Stockholm inom avdelningen för stadsövergripande frågor, för stadens EU- arbete när det gäller sociala och arbetsmarknadsfrågor.

⁶⁷ ”Rättssäkerhet för personer med funktionshinder inom tre stadsdelsnämnder i Stockholm” (Nr 2005:15)

⁶⁸ ”Gemensam planering – på den enskildes villkor” (SOS 2007)

⁶⁹ ”Att leva som alla andra”- LSS- kommittens slutbetänkande 2008

⁷⁰ Cirkulär från Sveriges kommuner och landsting 2009:66

Europeiska Socialfonden (ESF) beviljar medel för projekt inom sociala frågor. I slutet av 2009 fanns totalt 72 beviljade projekt i Stockholmsregionen enligt EFS-rådets webbplats. Kompetensutvecklingsprojektet Carpe och arbetsmarknadsprojektet Alfa är några exempel på projekt inom staden.

Eurocities är en medlemsorganisation för europeiska städer som arbetar för att göra städernas och de lokala myndigheternas röster hörda i EU-sammanhang. Eurocities bedriver sitt arbete genom sju olika fora uppdelat på ämnesområden (Cooperation, Culture, Environment, Economy, Knowledge society, Mobility and Social Affairs) som är speciellt intressanta för stora⁷¹ europeiska städer. Stockholms stad har varit medlem sedan 1986. Socialtjänst- och Arbetsmarknadsförvaltningen ingår i ett partnerskap med fyra andra städer inom Eurocities (Prag, Bologna, Southampton och Rotterdam) i observationsstudien, Eurocities - Network of Local Authority Observatories on Active Inclusion (Eurocities -NLAO). Studien är finansierad av EU Kommissionen, Direktoratet för sysselsättning, social politik och lika rättigheter.

Många internationella delegationer besöker Stockholm. Inom funktionshinderområdet finns ett stort internationellt intresse för stadens tillgänglighetsarbete och för stöd- och serviceinsatser till personer med funktionsnedsättningar. Rättighetslagstiftningen LSS i sin helhet samt personlig assistans väcker stort intresse. Avveckling av institutioner och stödet till personer med utvecklingsstörning är också ett intresseområde för besökande från andra länder.

3.12 Personalutbildning och kunskapsinhämtning

Stadens handikappolitiska inriktningsmål

”Stadens nämnder och styrelser ska ge sin personal utbildning så att de får ökad kunskap om funktionshindrades levnadsförhållanden så att de därigenom kan medverka till att personer med funktionsnedsättning får full delaktighet och jämlikhet liksom till ett förbättrat bemötande. Nationellt program för att öka kompetensen om bemötandet, som har utarbetats av Statens institut för särskilt utbildningsstöd, SISUS, ska beaktas vid fortbildningsinsatser på stadens arbetsplatser. Specialkompetens behövs för vissa yrkesgrupper. Personalgrupper som arbetar med stöd och service för personer med funktionsnedsättning ska ha den utbildning, erfarenhet och kompetens som arbetet kräver.”

”Stadens nämnder och styrelser ska skaffa sig kunskap om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. Inventeringar och kartläggning om verksamheternas tillgänglighet och kvalitet ska ligga till grund för nämndernas/ styrelsernas verksamhetsplanering.”

”Nämnder och styrelser ska följa upp effekter av genomförda förändringar och på vilket sätt dessa påverkar levnadsförhållanden för människor med funktionsnedsättning.”

Finns personal med tillräcklig kompetens?

Hur sker inventering och kartläggning av levnadsvillkoren för stockholmare med funktionsnedsättning?

⁷¹ Med *stora* städer avses städer med minst 250 000 invånare

Flertalet nämnder och styrelser har genomfört seminarier och utbildningsinsatser i bemötandefrågor. På ett antal nämnder har handikappråden tagit lokala initiativ.

Socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltningen har omfattande och fortlöpande utbildningsinsatser om lagar, riktlinjer och policydokument.

Inom utbildningsområdet har bland annat alla stadens skolledare fått utbildningsdag om stödet till elever i behov av särskilt stöd.

Kompetensutvecklingsprojekt Lys Kompa Funka och sedermera Projekt Carpe har genomfört omfattande utbildningsinsatser inom stadens utförarverksamheter.

Staden måste säkerställa en rimlig och adekvat kompetensnivå hos personal. Adekvata kompetenskrav vid förfrågningsunderlag är viktigt vid upphandling av verksamheter och i anslutning till valfrihetssystem.

Kunskapsinhämtning i form av inventeringar och kartläggningar samt forskning är inte en prioriterad verksamhet inom stöd- och serviceverksamheter. Förebyggande och uppsökande arbete är mycket lågprioriterat och nästintill obefintligt.

Kommunens socialtjänst har en lagligstadgad skyldighet att kartlägga behov och göra sig förtrogen med levnadsförhållanden för kommunens medborgare med funktionsnedsättning samt bedriva uppsökande verksamhet. Den uppsökande verksamheten är en försummad insats inom stadens stöd och serviceverksamheter för personer med funktionsnedsättningar. Det genomförs ett antal brukarundersökningar centralt i staden och därutöver genomförs brukarenkät och studier lokalt inom olika verksamheter.

Kompetens vid handläggning och uppföljning

Den personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden som avser personer med funktionsnedsättning bör enligt Socialstyrelsen⁷² ha socionomexamen eller social omsorgsexamen enligt tidigare studieordning. Handläggaren ska ha introduktion och därefter stöd och successivt ta ansvar för ärenden under en period på minst ett år. Socialstyrelsen allmänna råd lyfter fram även nödvändiga kunskapsområden såsom förhållningssätt och bemötande samt fortbildning och vidareutbildning.

Fortbildning av handläggarna sker genom respektive stadsdelsförvaltning och genom socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen som köper uppdragsutbildningar och ordnar egna utbildningar utifrån aktuella behov. Majoriteten handlägger ärenden både enligt SoL och LSS och cirka 10 % har ärenden enbart enligt LSS. Handikappföreningarna ser en definitiv fördel i att en handläggare hanterar insatser enligt båda lagarna. Detta rekommenderas även av stadens riktlinjer. Det finns behov av att se över kompetenskraven och det finns behov av att utveckla kompetens utifrån barnperspektiv.

Handläggarnas kompetensbehov tillgodoses inom ramen för de medel som avsatta för verksamhetsområdets kompetensutveckling och som samordnas av socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen. Socialtjänst- och arbetsmarknadsnämnden antar

⁷² Allmänna råd om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av ärenden som avser personer med funktionshinder (SOSFS 2008:32)

policydokument, riktlinjer och tillämpningsanvisningar utifrån det aktuella rättsläget och förvaltningen genomför fortlöpande utbildningsinsatser för berörd personal i aktuella förändringar, gällande lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd.

Utveckling av utredningsmetoder med så kallade DUR- utredningar bidrar till skapandet av ett kvalitetssystem för myndighetsutövning. DUR- utredningar blir en grund för systematisk utredning, dokumentation och uppföljning av resultat. Metoden har införts inom socialpsykiatri och ska under 2011 vara införd inom hela stöd och service/funktionsnedsättning. Metoden ger en kartläggning av behov och mer tillförlitlig statistik som planeringsinstrument.

Kompetens hos utförarverksamhet

Med stöd av ESF- finansiering pågår ett omfattande kompetensutvecklingsprojekt Carpe i samarbete med 19 kommuner i länet. Övriga samarbetspartners är Socialstyrelsen, Länsstyrelsen, KSL, Landstingets Handikapp & Habilitering och Fackförbundet Kommunal. www.projektcarpe.se. Syftet är att bland annat tydliggöra verksamhetsområdet för berörda, genomföra kompetensutvecklingsinsatser, vidareutveckla nätverksmodeller. Projektets syfte är också att ta tillvara projektresultat och på sikt skapa förutsättningar för eventuellt inrättande av ett "Kompetens- och utvecklingscenter för funktionshinderfrågor" i Stockholms län.

Utbildningsinsatser som genomförs inom Projekt Carpe gäller endast kommunal utförarpersonal. Projektets insatser utgår inte till medarbetarna inom socialpsykiatriens verksamheter och inte heller för administration och handläggarpersonal. Stor andelen utförarverksamheter har övergått till privat regi och ställts utanför kompetensutvecklingsprojektet vilket har gett möjligheterna till flera kranskommuner att delta i projektet samtidigt som flera enheter som arbetar inom staden måste avstå från projektets kompetensutvecklingsinsatser.

Forskning och studier på nationell nivå påvisar att personer med funktionsnedsättningar har sämre folkhälsa än andra⁷³. De har oftare psykisk ohälsa, de går oftare till läkaren och använder mer mediciner än andra befolkningsgrupper. Det förekommer mer övervikt, rökning och man har sämre tandhälsa än andra. Känslan av otrygghet och utsatthet för våld är större än hos andra i befolkningen. Enligt Folkhälsoinstitutet behövs mer forskning samt riktade insatser kring kost och motion. Betydelsen av stödinsatser till föräldrar till barn med funktionsnedsättning lyfts fram som en folkhälsofråga.

Det förekommer forskning i mycket liten omfattning om levnadsförhållanden för stockholmare med funktionsnedsättning. Idrottsförvaltningen är ett undantag. Det pågår forskning om ungdomar i särskolan om barn och ungas motions- och idrottsvanor. Livsstilsundersökningen gäller jämförelser mellan Haninge, Jönköping, Tyresö och Stockholm och hur personer med funktionsnedsättning lyckas delta i ordinarie idrottsverksamhet inom föreningslivet.

FO och stadens funktionshinderinspektörer genomför återkommande gemensamma kunskapsseminarier som berör angelägna frågor inom funktionshinderområdet. Medverkande representerar stadens olika samarbetspartners och aktörer som utgör värdefull kunskap inom området. Det första seminarium hösten 2009 handlade om kvalitet i daglig verksamhet och sysselsättning.

⁷³ "Sjuka i onödan" Statens folkhälsoinstitut 2008:20

Av äldreförvaltningen anordnade grundutbildningarna för vårdpersonal ingår lämpliga delar av det handikappolitiska programmet. Likaså anordnas specialutbildningar för personal som arbetar t.ex. med äldre med demenssjukdomar, psykiska sjukdomar. Även de av förvaltningen anordnade ledarutbildningarna tar upp dessa frågor för att cheferna inom äldreomsorgen ska vara goda ledare och ge god omvårdnad till äldre.

Stadsdelsnämndernas organisation har påverkats av konkurrensutsättning eftersom utförarverksamheterna i kommunal regi har minskat. De flesta av stadsdelsförvaltningarna har organiserat stödet till personer med funktionsnedsättning inom avdelningar för vuxenomsorg, individ och familjeomsorgen eller gemensam socialtjänst. Barnfrågor har inkluderats i några stadsdelar in i avdelningen för socialtjänst för barn och unga. Dessa organisationsformer är logiskt och ger möjligheter till bättre samordning. Socialpsykiatri varierar i tillhörighet mellan funktionshinderfrågor samt individ och familjeomsorg. Utarbetning av riktlinjer samt utbildningsinsatser för socialtjänst/ funktionshinderområdet sker inom socialtjänst- och arbetsmarknadsnämnden. Specialkompetens inom funktionshinderfrågor riskerar att minska när funktionshinderfrågor ingår i en omfattande äldreomsorgsverksamhet. Denna organisationslösning betraktas som olämplig av barnfamiljer och av yngre personer med funktionsnedsättningar. Det finns en risk att unga personers behov likställs med behoven hos äldre med funktionsnedsättning.

Det finns behov av en modern, flexibel och ändamålsenlig organisation som har kompetens och resurser för att samordna insatserna enligt aktuella behov för människor med funktionsnedsättningar även med flera sammansatta behov. Antalet privata utförare som ger insatser på uppdrag av både landstinget och staden ökar. Detta ökar ytterligare behovet av samarbete för att samordna huvudmännens och de olika aktörernas insatser.

3.13 Handikapporganisationer

Stadens handikappolitiska inriktningsmål:

”Nämnder och styrelser ska iaktta den lagstadgade skyldigheten att samverka med handikapporganisationer. Nämnder och styrelser ska, enligt gällande instruktioner för stadens handikappråd, ge råden möjlighet att ha aktivt brukarinflytande - insyn, inflytande och möjligheter att påverka.”

Har vi lyckats med aktivt brukarinflytande?

Både stadens förvaltningar och handikapporganisationer är i viss mån missnöjda med samarbetet i stadens handikappråd. Handikapporganisationers representanter är missnöjda med graden av inflytande och kritiserar staden för att råden kommer för sent in i beslutsprocesser. Stadens förvaltningar och bolag ifrågasätter både aktivitet och kompetens hos en del handikappråd.

Staden och handikapporganisationer behöver utveckla samverkansformerna. Det finns behov av arbetsformer som ger möjligheter till inflytande även för barn och unga. Det finns behov av att utveckla olika typer av arbetssätt och samverkansmetoder såsom brukarråd, hearings, workshops och även webbaserade samverkansformer.

Brukarinflytande

FN-handikappkonventionen, FN-standardregler, Handlingsplanen för handikappolitiken i Sverige och stadens Handikappolitiska program anger att beslut i frågor med viktiga funktionshinderaspekter ska förberedas i samråd med brukarorganisationer. Även lagstiftningen som reglerar stöd och service till personer med funktionsnedsättningar förutsätter samråd med brukarorganisationer.

Sedan år 2007 har staden 29 handikappråd som är knutna till nämnders och styrelserns arbete enligt särskilda instruktioner⁷⁴. Råden har representation från de lokala handikapporganisationerna och nomineringsarbetet samordnas av Handikappföreningarnas samarbetsorgan (HSO Stockholms stad). De handikappades riksförbund (DHR) Stockholmsavdelningen och Synskadades riksförbund (SRF - Stockholms stad) lämnar sina förslag på nominerade ledamöter.

Nämnder och styrelser följer i huvudsak de gällande instruktionerna. Det förekommer rapporter om brister beträffande tillgängliga möteshandlingar, t ex för ledamöter med synskador. Det förekommer kritik från handikapporganisationer för att rådets möten är mer informationsmöten än ett forum för rådgivande inflytande. Ett antal förvaltningar rapporterar om bristande engagemang från rådets ledamöter. Dessutom förekommer tillfällen då förvaltningarna inbjuder till referens- eller arbetsgrupper i aktuella frågor och föreningarnas intresse är lågt eller uteblir. Organisationerna planerar en bättre samordning av representationen till olika arbets- och referensgrupper i staden. Kommunstyrelsen har fastställt instruktioner för stadens handikappråd.

Stadens förvaltningar har framfört behovet av att ändra namnet på stadens handikappråd i enlighet med aktuell vokabulär inom funktionshinderområdet. Förslaget bör med fördel lämnas av handikapporganisationer.

4 Redovisning av FO:s verksamhet år 2009

Funktionshinderombudsmannens (FO) årsrapport till kommunstyrelsen ska enligt den gällande instruktionen följa upp stadens verksamhet utifrån funktionshinderaspekter och föreslå förbättringsåtgärder.

4.1 FO:s roll och arbetssätt

Stockholms stads kommunfullmäktige beslutade år 2000 att inrätta en funktionshinderombudsman (FO). Kommunstyrelsen fastställde år 2001 en instruktion (bilaga 1) för FO:s verksamhet. Tjänsten tillsattes år 2002.

FO har i uppgift att bevaka stadens verksamheter utifrån funktionshinderaspekter. Enligt instruktionen för FO-funktionen åvilar ansvaret för kvalitetsuppföljning och klagomålshantering respektive nämnd och bolagsstyrelse. FO skall arbeta strukturellt och övergripande samt vara en resurs och ett komplement till stadens nämnder och styrelser.

⁷⁴ Nya instruktioner för stadens handikappråd (KF 2004)

FO ska agera inom fyra huvudområden; omvärldsbevakning, uppföljning, samarbete/samverkan samt därutöver vara ett forum för människor med funktionsnedsättningar, deras anhöriga och organisationer. FO agerar inte som ombud eller företrädare för enskilda och överprövar inte ansvariga nämnders beslut.

FO ska årligen avge en rapport till kommunstyrelsen. Denna rapport skall enligt instruktionen innehålla 1) redovisning av årets verksamhet, 2) belysning av brister och 3) redogörelse för förbättringsarbetet.

FO-funktionen har år 2008 budgeterats med 1 mnkr och haft en administrativ tillhörighet på socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen.

4.2 Information, rådgivning och vägledning

FO har gemensamt med stadens funktionshinderinspektörer ett webb-baserat stöd för sammanställning av statistik av både inkomna samtal, brev och elektronisk post. Stödsystemet har delvis tagits i bruk år 2008 men behöver ytterligare utvecklas för att ge en samlad bild av kontakter med både FO och inspektörerna.

Totalt 499 telefonsamtal och totalt 590 ärenden per brev/e-post har inkommit till FO under år 2009. Totalt 82 av ärenden var skrivelser som var riktade till andra mottagare inkom till FO enbart för kännedom.

Under år 2009 dominerade frågor om myndighetsutövning och boendefrågor. Därefter följde frågor om skola och utbildning. Ärenden som handlade om myndighetsutövning samt stöd- och serviceinsatser hade jämn fördelning över stadsdelsnämnderna med hänsyn tagen till befolkningmängden.

De flesta av frågorna handlade om förhållanden för personer med utvecklingsstörning. Stor del av frågeställningarna gällde valfrihetsreformen och frågor om så kallade omsorgsnivåer. Näst största delen av rådgivning handlade om frågor relaterade till stödinsatser och samverkan kring personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Den tredje största gruppen vid rådgivning handlade om frågor kring stöd och service för personer med nedsatt rörelseförmåga.

All rådgivning kring de inkomna frågorna ägde rum per telefon eller att svar lämnades per brev/e-post. Frågorna slussas med hjälp av råd och vägledning till de ansvariga nämnderna och styrelserna eller de myndigheter som är ansvariga för den aktuella frågan. Stor del av rådgivning sker även i övergripande, kollektiva sammanhang i möten och vid utbildningstillfällen som organiseras av både myndigheter och av handikapporganisationer.

FO har under år 2009 deltagit i möten i form av nätverk, styr-, arbets- och referensgrupper där man efterfrågar funktionshinderkompetens både på nationell, regional och på lokal nivå. FO deltog under år 2009 i totalt 257 informations- och samarbetsmöten. Totalt 98 av dessa möten ägde rum med representanter från stadens nämnder/ styrelser/ förvaltningar. Handikapporganisationer inkl handikappråd inbjöd FO till totalt 32 mötestillfällen. Totalt 79 möten ägde rum med statliga myndigheter/ landstinget/ privata aktörer samt vid 48 tillfällen medverkade FO i olika typer av informations- eller utbildningsinsatser.

Bilaga/Instruktion för Stockholms stads funktionshinderombudsman (FO)

Arbetsuppgifter

1 § Funktionshinderombudsmannen skall verka för att medborgare med funktionshinder tillförsäkras goda levnadsförhållanden och att de ges samma möjligheter att delta i samhällslivet som andra människor. Funktionshinderombudsmannen skall bevaka stadens verksamheter, utgöra ett forum för funktionshindrade samt följa vad som händer i omvärlden.

2 § Det ansvar för funktionshindrade, som åvilar stadens nämnder och styrelser kvarstår oförändrat. Funktionshinderombudsmannen skall hos nämnder och styrelser initiera förslag till förbättringar. Det ankommer på nämnder och styrelser i enlighet med reglementen, bodelagsordningar och stadens riktlinjer att besluta om åtgärder. Ansvar för uppföljning syftar bland annat till att bygga upp rutiner för hantering av uppmärksammade brister och framläggande av förslag till åtgärder. Ansvaret för kvalitetsuppföljning och klagomålshantering åvilar nämnder och styrelser.

Organisatorisk tillhörighet

3 § Funktionshinderombudsmannen tillhör stadsledningskontoret.

Forum för funktionshindrade, anhöriga och organisationer

4 § Funktionshinderombudsmannen skall ge information samt svara för rådgivning och stöd till funktionshindrade, anhöriga och organisationer, nämnder, styrelser samt handläggare och myndigheter. Funktionshinderombudsmannen skall ej handlägga enskilda ärenden och skall ej företräda enskilda medborgare. Funktionshinderombudsmannen har ej befogenhet att överpröva eller ändra av annan myndighet fattat beslut.

Uppföljning och rapportering

5 § Funktionshinderombudsmannen skall fortlöpande bevaka att lagstiftning, stadens riktlinjer, policydokument och handikapplaner följs samt att nämnder och styrelser upprättar lokala handikapplaner. Uppföljningen skall dokumenteras och redovisas för berörda nämnder och styrelser.

6 § Funktionshinderombudsmannen skall avge årlig rapport till Kommunstyrelsen med redovisning av årets verksamhet, belysning av brister samt redogörelse för förbättringsarbetet.

Omvärldsbevakning

7 § Funktionshinderombudsmannen skall utveckla goda samverkansformer med stadens verksamheter samt myndigheter, handikapporganisationer och frivilligorganisationer m fl. Av stor vikt är att utveckla goda samarbetsformer med den statliga handikappombudsmannen⁷⁵. Funktionshinderombudsmannen har ett särskilt ansvar för att tydliggöra och informera om det egna respektive handikappombudsmannens ansvarsområde.

Sekretess

8 § Funktionshinderombudsmannen har att följa de sekretessbestämmelser, som är tillämpliga i den egna verksamheten respektive den verksamhet där en uppgift aktualiseras.

⁷⁵ Diskrimineringsombudsmannen (DO)

Riitta-Leena Karlsson
Funktionshinderombudsman i Stockholms stad

riitta-leena.karlsson@saf.stockholm.se

Telefon 08 508 25 610

Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen

Swedenborgsgatan 20

106 64 Stockholm